

Fuzûlî'nin *Rûh-nâme*'sinin Bilinmeyen Bir Tercümesi Sadrî-i Vâni'nin *Behcetü'l- İrfân*'ı*

MÜCAHİT KAÇAR**

An Unknown Translation Of Fuzûlî's *Rûh-Nâme*
Behcetü'l-Irfân Of Sadrî-i Vâni

Ö Z E T

Fuzûlî'nin *Sihhat u Maraz veya Hüsn ü Aşk* ismiyle de anılan *Rûh-nâme*'si insan ruhunun bedene yerleştikten sonra yaşaması muhtemel olan maddî ve manevî süreçleri sembolik tarzda ele alan Farsça mensûr bir eserdir. *Rûh-nâme*'nin şu ana kadar Osmanlı döneminde Mustafâ el-Bağdâdî'ye ve Mehmed Lebîb Efendi'ye ait olan iki tercümesi biliniyordu. Eserin Cumhuriyet döneminde de Abdülbaki Gölpınarlı ve Hüseyin Ayan tarafından yapılan iki tercümesi bulunmaktadır. Bu çalışmada ise Berlin Devlet Kütüphanesi Doğu El Yazmaları Koleksiyonu'nda Ms. Or. Oct. 1623 numarasıyla kayıtlı olan başka bir tercümesi hakkında bilgi verilecektir. Daha önce hakkında bilgi bulunmayan bu tercüme Sadrî-i Vâni isimli birine ait olup tercümeyle *Behcetü'l-Irfân fî Ahvâlî'l-Ebdân* ismi verilmiştir. Ne zaman yazıldığını bilmediğimiz eserin elimizdeki bu tek nüshası, 4 Receb 1293/26 Temmuz 1876 yılında istinsah edilmiştir. Fuzûlî'nin *Rûh-nâme*'sini Mustafâ el-Bağdâdî ve Mehmed Lebîb Efendi'ye göre daha sade bir dille tercüme eden Sadrî Vâni hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Çalışmamızda Fuzûlî'nin *Rûh-nâme*'si ile tercümelerine kısaca değinildikten sonra bu tercümenin dilîçi çevirisi ve çeviriyazılı metni sunulacaktır.

ABSTRACT

Fuzûlî's *Ruh-nâme*, also known as *Sihhat u Maraz or Hüsn u Aşk*, is a Persian literary work which deals with the material and spiritual processes that are likely to survive after the human soul has settled in the material body. Until now, two translations of *Rûh-nâme* belonging to Mustafâ al-Bağdâdî and Mehmed Lebîb Efendi were well-known during the Ottoman period. There are two translations of the work done by Abdülbaki Gölpınarlı and Hüseyin Ayan during the Republican period. In this study, information will be given about another copy of the work registered on number Ms. Or. Oct. 1623 in the Eastern Manuscripts Collection of Berlin State Library. This translation, which had no information about beforehand, belongs to someone named Sadrî-i Vâni and the translation was named *Behcetü'l-Irfân fî Ahvâlî'l-Ebdân*. We do not know when this copy of the work was written, but at the end of the work, we have provided informed that it was copied at 4 Receb 1293/26 July 1876. We did not find any information in the sources about Sadrî Vâni, who translated Fuzûlî's *Ruh-nâme* with a more simple language than Mustafâ al-Bağdâdî and Mehmed Lebîb Efendi. In our study, Fuzûlî's *Ruh-nâme* and its translations will be presented briefly and then, the simplified and transliterated texts of this translation will be presented.

* Makalenin Geliş Tarihi: 19.11.2019 / Kabul Tarihi: 28.11.2019.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (mukac80@gmail.com), Orcid Id: 0000-0002-5707-8947

ANAHTAR KELİMELEER

Fuzûlî, Rûh-nâme, Sıhhat u Maraz, Hüsn ü Aşk, Sadrî-i Vâni, Behcetü'l-İrfân.

KEYWORDS

Fuzûlî, Rûh-nâme, Sıhhat u Maraz, Hüsn ü Aşk, Sadrî-i Vâni, Behcetü'l-İrfân.

Giriş: Rûh-nâme ve Türkçe Tercümelere

Fuzûlî'nin ilmî yönünü ortaya koyan ve günümüz kaynaklarında daha çok *Sıhhat u Maraz* veya *Hüsn ü Aşk* ismiyle anılan ancak bazı tarihî kaynaklarda geçtiği gibi *Rûh-nâme* olarak adlandırılmasının daha doğru olduğunu düşündüğümüz¹ Farsça mensûr eseri, iki bölümden oluşan sembolik/alegorik bir hikâyedir. İnsanın maddî ve manevî veçheleri hakkında gelenek yoluyla kendisine aktarılmış olan bilgiyi *Rûh-nâme*'de akıcı ve son derece canlı bir hikâyeye üslubuyla dile getiren Fuzûlî, insan ruhunun bedene yerleştikten sonra yaşaması muhtemel olan tüm süreçleri konuyla ilgili diğer eserlere nazaran sade ve akılda kalıcı bir anlatım tarzıyla okuyucuya aktarmıştır.

Hikâyenin birinci bölümünde vücudu ele geçirmeye çalışan *Maraz* ile bunu engellemeye çalışan *Sıhhat*'in mücadelesi anlatılmaktadır. Bu bölümde Fuzûlî'nin yaşadığı dönemdeki klasik tıp bilgisinin ahlât-ı erbaa² merkezli olarak özetlendiği görülmektedir. Eserin *Rûh*'un *Aşk*'la birlikte *Hüsn*'e ulaşmaya çalışmasının anlatıldığı ikinci bölümünde ise kişinin kendinde var olan ilâhî tecellileri görebilmesi için maddî varlığından geçmesi gerektiği düşüncesi ele alınmaktadır.

¹ Bu isimlendirme meselesine eserin başka tercümelerini konu edinen bir çalışmamızda değinmiştik. Orada değindiğimiz bu hususu şu şekilde kısaca özetleyebiliriz: Eser aslında sembolik bir dille "Rûh"un hikâyesini konu edinmekte olup iki bölümden oluşmaktadır. Eserin vücudu ele geçirmeye çalışan "Maraz" ile bunu engellemeye çalışan "Sıhhat"ın hikâyesinin anlatıldığı ilk bölümüne *Sıhhat u Maraz* ismi uygun düşmektedir. "Rûh"un "Aşk"la birlikte "Hüsn"e ulaşma çabasını konu edinen ikinci bölüme ise *Hüsn ü Aşk* başlığı uygundur. Ancak eserin bütünü düşünüldüğünde *Rûh-nâme* adlandırmasının daha doğru olduğu görülecektir. (Çiçekler ve Kaçar 2018: 65)

² Eski tıp anlayışında önemli bir yeri bulunan ve insan bedenini oluşturan dört unsurun (kan, safrâ, sevdâ, balgam) dengede olmasıyla beden de dengede ve sıhhatte olacağı esasına dayanan ahlât-ı erbaa teorisinin *Rûh-nâme*'de nasıl ele alındığını ele alan bir çalışma için bk. Eliaçık 2010.

Fuzûlî'nin *Rûh-nâme*'sinin şu ana kadar Osmanlı döneminde yapılan iki Türkçe tercümesi biliniyordu. Mustafâ el-Bağdâdî ve Mehmed Lebîb Efendi tarafından yapılan iki tercüme daha önce Ahmed Nâim Çiçekler ile birlikte hazırladığımız bir çalışmayla yayımlanmıştı (Çiçekler ve Kaçar: 2018). Söz konusu çalışmamızda mütercimler ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilerek tercümelerin metinleri verilmiş, günümüz okuyucusuna da hitap etmesi amacıyla Mustafâ el-Bağdâdî'nin tercümesinin günümüz Türkçesiyle sadeleştirilmiş hâli sunulmuştur. Biz konuyla ilgili diğer ayrıntıları bu çalışmamıza havale ederek iki mütercim hakkındaki bilgileri burada özetleyerek sunmak istiyoruz.

Tercümelerin birincisi hayatı hakkında bilgi tespit edemediğimiz Mustafâ el-Bağdâdî'ye aittir. Elimizde tek nüshası bulunan bu tercümede Fuzûlî'nin eseri *Hikâye-i Rûh* olarak isimlendirilmektedir. Tercümenin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu 1398 numarada kayıtlı mecmuanın 1b-9b varakları arasındadır.

Rûh-nâme'nin ikinci tercümesi ise Mehmed Lebîb Efendi'ye aittir. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgilere sahip olduğumuz Mehmed Lebîb Efendi, 1119/1785 yılında İstanbul'da doğmuştur. Önemli devlet görevlerinde bulunduktan sonra 1272/ 1862 yılında rütbe-i bâlâ ve ikinci rütbe Mecidî nişânına layık görülerek emekli olan Lebîb Efendi, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal Bey'in naklettiğine göre zamanının ilim ve irfan ehlinde olan, ilim erbabını himaye eden ve istidatlı gençlerin yetişmesi hususunda gayret sarfeden biriymiş. 10 Şâban 1284/17 Aralık 1867 tarihinde İstanbul'da vefat eden Lebîb Efendi, Eyüp Bostan İskelesi'nde yer alan imâretin karşısındaki kabristana defnolunmuştur. Lebîb Efendi'nin *Tuhfe-i Vehbî Şerhi*, Vehbî'nin *Tuhfe* ve *Nuhbe* isimli manzum sözlüklerindeki birkaç kıtaya yazdığı tazminleri (Öztürk 2012), Hüseyin b. Ali et-Tuğrâî'nin *Lâmiyetü'l-Acem* adlı kasîdesinin Türkçe şerhi, *Cevâhir-i Mültekata* (Karayığit 2014), Abdullah et-Tercümân tarafından kaleme alınan *Tuhfetü'l-Erîb fî Red alâ Ehli's-Salîb* adlı esere beş bölüm ekleyerek oluşturduğu *Bürhânü'l-Hüdâ fî Reddi'n-Nasârâ* tercümesi ve *Mecmû'a-i Eş'âr* (Karagöz 2014) olarak isimlendirilip tertip edilen şiirleri bulunmaktadır.

Mehmed Lebîb Efendi'nin tercümesinin elimizde bir yazma nüshası ile üç farklı matbaa baskısı bulunmaktadır. Atatürk Kitaplığında Belediye Yazmaları Koleksiyonu içerisinde K0583 numara ile kayıtlı bulunan yazma nüshanın sonunda istinsah kaydı olarak 18 Kânûn-ı Evvel 1332/31 Aralık 1916 tarihi yer almaktadır. Bu yazma nüsha mütercimim elinden çıkma bir nüsha olmayıp büyük bir ihtimalle tercümenin ilk baskısından istinsah edilmiş bir nüshadır. Lebîb Efendi'nin tercümesinin birinci baskısı, Rebîulevvel 1273/Ekim-Kasım 1856 yılında, ikinci baskısı ise 1282/1865-66 yılında yapılmıştır. Eserin üçüncü baskısı ise 1327/1909 yılında Trabzon'da Kitapçı Ahmed Hamdî adlı bir zat tarafından yapılmıştır. Ancak bu baskıda Ahmed Hamdî Efendi, bu tercümeyle dilini biraz daha sadeleştirerek yayımlamıştır.

Eserin Cumhuriyet döneminde de iki tercümesi bulunmakta olup bunların birincisi Abdülbaki Gölpınarlı (1900-1982) tarafından kaleme alınmıştır. Gölpınarlı, bu çalışmasında Lebîb Efendi'nin tercümesi ile Trabzonlu Ahmed Efendi'nin tashihinden haberdar olduğunu ifade ederek bu tercümelerin hatalarla dolu olduğunu ve dil ve anlatım bakımından fazla kapalı olduklarını ileri sürmektedir (Gölpınarlı 1940). İkinci tercüme de Hüseyin Ayan'a aittir. Ayan, eseri Lebîb Efendi'nin tercümesini göz önünde tutarak kendi anlayışına göre Türkçeye aktardığını ifade etmektedir (Ayan 2017).

1. Sadrî-i Vâni Tercümesi: Behcetü'l-İrfân fî Ahvâli'l-Ebdân

Çalışmamızda ele alacağımız tercüme, elimizdeki nüshanın sonunda kendisini "Sadrî-i Vâni" olarak tanıtan bir zata aittir. Sadrî-i Vâni'nin kimliğini tespit amacıyla başvurduğumuz bibliyografik kaynaklarda maalesef herhangi bir kayda rastlamadık. Eserde de sadece sebep-i te'lîf bölümünde kullandığı bazı ifadelerden ve eserin istinsah tarihinden hareketle Sadrî-i Vâni'nin kimliğine dair bazı tahminlerde bulunabilmekteyiz.

Elimizdeki tek nüshanın sonunda "Çad temme'l-kitâb bi-'avni'l-Meliki'l-Vehhâb min âşâri eçalli halkillâh Şadrî-i Vâni fî 4 şehri Recebü'l-Mücerreb 1293" ifadesi bulunmaktadır. Bu durumda tercümenin bu nüshası 26 Temmuz 1876 yılında yazılmıştır. İstinsah kaydındaki "min

âsâri eçalli hâkîllâh Şadrî-i Vâî/Allâh'ın yarattığı en aciz kullardan olan Sadrî-i Vâî'nin eserlerinden" ifadesinden bu nüshayı kendisinin yazdığı söylenebilir. Ancak yine de bu tür durumlarda müstensihlerin ellerindeki orijinal nüshayı aynen kopyaladıkları ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekir. Yani bu ifadeler daha önceki bir tarihte tercümesini yapan Sadrî-i Vâî'nin ilk nüshasındaki sözler olup daha sonra bu nüshada aynen tekrarlanmış olabilir. İstinsah kaydında geçen "min âsâri/eserlerinden" ifadesi, kendisinin başka eserleri olduğuna da bir işaret olarak kabul edilebilir. Sadrî-i Vâî'nin isminde geçen "Vâî" nisbesinin kendisinin Vanlı olduğuna işaret ettiği de tahmin edilebilir. Bu durumda, Vanlı olduğunu tahmin ettiğimiz Sadrî-i Vâî'nin 1876'da hayatta olduğunu söyleyebiliriz. Ancak mütercimnin adı dışındaki bilgilerin sadece tahmine dayandığını ve delile muhtaç olduğunu ifade etmek zorundayız.

Sadrî-i Vâî, tercümesini yazma sebebini izah ettiği mukaddime bölümünde, Fuzûlî'nin bu kitabının bilinmediğini ifade ederek bunun sebebinin de eserin Farsça yazılması ve nüshalarının bilinmemesi olduğunu söylemektedir. Kendisinin de bir dostundan bu eseri gördüğünü söyleyen mütercim, tarikatindeki kardeşlerine bir yadigâr bırakmak ve bununla anılmak için eseri Türkçeye tercüme ettiğini ve adını da *Behcetü'l-İrfân fî Ahvâli'l-Ebdân/Bedenlerin Halleri Hakkındaki Bilginin Güzelliği* koyduğunu belirtir. Kitabını okuyacaklardan hatalarını affetmelerini rica ederek tercümesine başlar.

Tercümenin şimdilik bilinen tek nüshası, Berlin Devlet Kütüphanesi Doğu El Yazmaları Koleksiyonu'nda bulunmakta olup Ms. Or. Oct. 1623 numarasıyla kayıtlıdır. Rika hattıyla kaleme alınan ve 15 varaktan oluşan nüshanın her sayfasında 15-17 arası satır bulunmaktadır. Sayfa kenarlarında, metinde geçen bazı kelimelerin anlamlarının da verildiği bu nüshanın sonunda 4 Receb 1293/26 Temmuz 1876 yılında istinsah edildiği yazılıdır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, istinsah kaydındaki ifadelerden nüshayı Sadrî-i Vâî'nin yazdığı söylenebilir.

Biz bu çalışmada Sadrî-i Vâî'nin tercümesinin diliçi çevirisini ve çeviriyazılı metnini sunacağımız için tercümenin diğer tercümelemler arasındaki yeri ile Sadrî-i Vâî'nin eserde kullandığı dil ve üslubun özelliklerine değinilmeyecektir. Bu makalenin kapsamını çok açacak olan

bu konuyu, yakın zamanda neşredeceğimiz mukayeseli bir çalışmada ayrıca ele alacağımızı belirtmek istiyoruz.

Metnin diliçi çevirisini verirken günümüz okuyucusunun eserden olabildiğince yararlanabilmesini sağlamak amacıyla özellikle hikâyenin ilk bölümünde bazı terimleri dipnotlarda açıklama, bazı terimlerin de hem eski ismini hem de günümüz Türkçesindeki şeklini birlikte verme gereği duyduk. Ayrıca bazı cümlelerde yer alan ve aslında maksadı ifade etmekten ziyade tercümenin edebîliğini artırmak amacıyla eklenen uzun ve süslü ifadelerin yer aldığı bölümleri daha sade, kısa ve anlaşılır ifadeler kullanarak diliçi çeviri yaptığımızı özellikle belirtmek isteriz.

2. Metnin Diliçi Çevirisi

Giriş/Sunuş

Hadsiz övgüler ve sayısız şükürler her şeyle ilgisi bulunan sonsuz hikmet sahibi Allâh'a aittir. O Allâh; bir bağ ve bahçe gibi olan insan bedenini sağlık ve hayatın saf suyuyla şenlikli ve ışık saçan bir gül bahçesine çeviren; dışını fenâyâ içini de ebediyete mazhar etme hakkındaki sayfada bulunan yazı çiçeklerini dört temel unsurla bağlı hale getiren ve insanın kırk sütunla taşınan yüce bir kubbe gibi olan vücudunu da bir gemi gibi hiçbir araca ihtiyaç duymadan yüce hikmeti denizinin yüzeyinde gezdirendir. En temiz dualar ve övgüler de Hazret-i Peygamberin mukaddes sıfatlara sahip olan zâtına layıktır. O'nun yüce ilmi; akıl ve hikmet bahçesinin süsü, akıl ve hikmeti de ilim bahçesinin sermayesidir. Selâm da onun dostlarının, çocuklarının, askerlerinin ve onlara tabi olanların üzerine olsun. Allâh onların hepsinden razı olsun.

Bundan sonra; marifet ve hikmet bahçelerinin bülbülü ve bir deste gülü; Allâh'ı hakkıyla bilenlerin kutbu ve Allâh'ı hakkıyla bilip bir olduğunu ilan edenlerin önderi olan Fuzûlî'nin *-Allah onun ruhunu mübarek kılın-* Allâh'ın ezeli birliğini, ilme tâlip olanlar için yeterli bir delil olacak şekilde ve aşktan bahseden bir hikâye tarzında ilim ve hikmetle kaleme aldığı bir kitabı vardır. Hakikatlerin iç yüzünden haber veren bu kitap bilinmediği, Farsça yazıldığı ve nüshası da çok bulunmadığı için dostlarımdan birisinin aracılığıyla bu eseri görme imkânına sahip oldum. Hemen anlaşılabilir anlamları ile derin olup düşününce fark edilen

anlamaları vücuduma ve cânıma zevk ve tatlılık verdiği ve ruhumu da ferahlattığı için ben hakir kul da tarikatimizdeki kardeşlerime bir yadigâr bırakmak ve bununla anılmak için eseri Türkçeye tercüme ettim ve adını da Behcetü'l-*İrfân Fî Ahvâli'l-Ebdân/Bedenlerin Halleri Hakkındaki Bilginin Güzelliği* koydum. Kitabı okuyan saygıdeğer okuyuculardan hatalarımı ve unutkanlığımdan kaynaklı yanlışlarımı affetmelerini rica ederek eserin sunuşunu bitiriyor ve kitaba başlıyorum. Allâh'tan yardım isteriz.

Sevgi ve merhamet yapraklarının sayfalarında ve güzellik defterinde yazılı bulunan hikâyenin anlamı şöyle rivayet edilmiştir: Âlem-i ceberûtta³ doğan ve lâhut⁴ âleminde yaşayanlardan olup her türlü fazilete ve iyi özelliğe sahip, hoş yaratılışlı fakat bedenlen bir görüntüsü olmayan Rûh isimli tertemiz yaratılışlı birisi vardı. Bir gün gezmek amacıyla Nâsût⁵ âlemine yönelerek buranın alçak ve yüce mertebelerinde gezerken Beden denilen bir ülkeye denk geldi. Burasının yedi tarafında yedi memleket olduğunu görerek ve bunları gezerek burayı yaşamaya uygun gördü. O zamanda bu ülkenin sahipleri Kan, Safra, Balgam ve Sevdâ denilen dört kardeşti. Birbirlerine zıt oldukları hâlde uyum içinde

³ Ceberût âlemi akıl, nefis, ruh ve kalbin Allah adıyla tanındığı Mutlak Vücut âlemidir. Allah ismi bütün sıfat ve isimleri kendinde topladığı için bu mertebe Allah isminin mertebesi olarak da bilinir. Bu mertebede zât, bütün isim ve sıfatları topluca kendisinde bulundurur. Yani âlim, ma'lûm ve ilim birdir. Ceberût âleminde Cenâb-ı Hak, yaratılmışlar için neyi arzu ettiyse o olur. Bu âlemde insan iradesi söz konusu değildir. (Kaçar ve Akdağ 2015: 49-50.)

⁴ Lâhût âlemi diğer bütün âlemlerin esası ve başlangıcıdır. Bu âlem, Cenâb-ı Hakk'ın her şeyden münezze ve müstağni olup yalnız zâtının mevcut olduğu âlemdir. "Allah vardı ve onunla birlikte hiçbir şey yoktu" hadisi bu âleme işaret etmektedir. Bu âlemde ne başlangıç ne de son vardır. Her şey Hakk'ın zâtında mevcuttur. Sadece zât söz konusu olduğu için bu mertebe hakkında bilgi edinilmesine imkân yoktur. Bu mertebede Cenâb-ı Hakk'ı, O'ndan başkasının bilmesine imkân yoktur. (Kaçar ve Akdağ 2015: 51-52.)

⁵ Nâsût âlemi, Allâh'ın zâtının hariçte görülen cisimler suretinde tecellîsidir. Bu âleme mülk veya şehâdet âlemi denmesi beş duyu ile müşâhede edilebilmesinden ileri gelir. Mülk âlemindeki bir sureti el ile tutup başkasına göstermek mümkündür. Mülk âlemi kendinden önceki âlemlerden farklı olarak her an bir oluş (kevn) ve bozuluş (fesâd) eylemi içerisinde. Örneğin suyun kaynatılması ile birlikte sureti buhar olup yok olur ki bu "fesâd"dır. Ancak oluşan yeni suret olan buhar ise "kevn"dir. Mülk âlemi zuhur etmiş varlıklar âlemi yani cisimler âlemidir. Bu âlemde varlıkların gözle görülebilen bir sureti vardır. (Kaçar ve Akdağ, 2015: 54.)

ayrılmadan çalışan bu kardeşlerin ahali arasındaki isimleri “Dört Esas” idi ve birbirlerine zıt olmakla meşhur olmuşlardı. Her şeye rağmen birbirleriyle olan bu uyumları, vücudun var olmasını sağladığından Ahlât-ı Erbaa⁶ (dört uyumlu; dört karışım) lakabıyla anılıyorlardı. İşini iyi bilen bu dört kardeşin çalışmaları sayesinde Beden şehrinde dört nehir akardı. Bunların isimleri acı, tatlı, ekşi ve tuzlu olup bu nehirlerin de ıslaklık, kuruluk, soğukluk ve sıcaklık özelliklerinde olmasına karar verilmişti. Ve bu dört özelliğin idaresi Mizâc isimli bir kızın elindeydi. Rûh, beden ülkesini düzenli ve yaşamaya uygun görünce çok mutlu oldu ve orada yaşamaya karar verdi. Mizâc’la yakınlık kurup evlendiklerinde Mizâc’ın rahminden Sıhhat isminde tatlı sözlü ve benzersiz derecede iyi bir çocuk doğdu. Rûh, eşi Mizâc ve oğlu Sıhhat’in de yardımıyla Beden ülkesinin sahibi ve padişahı oldu. Beden ülkesi son derece geniş olup burada üç büyük şehir vardı. Rûh bu şehirleri gezmeye çıktığında ilk önce Dimâğ/beyin şehrinin kalesini gezerek burayı şereflendirdi. Buranın her türlü kusurdan uzak ve on mahalleden oluşan bir yer olduğunu gördü. Bu on mahallenin her birinde farklı kimseler görevliydi. Bunların her biri kuralların uygulanmasını sağlayan, işlerin neticesini takip eden, güvenilir ve sağlam kişilerdi. Bunların isimleri ve yaptıkları işler şöyleydi: Birincisi sözlere ve çeşit çeşit seslere kulak tutan Sâmia (İşitme duyusu) idi. İkincisi görme yetisi sayesinde her şeyi teşhis eden bir gözcü olan Bâsıra (Görme duyusu) idi. Üçüncüsü ise özel koku alma duyuları sayesinde her türlü kokuyu alan Meşâm (Koklama duyusu) idi. Dördüncüsü, zevke olan düşkünlüğüyle yeme ve içme ile onlara bağlı şeylerin her birinden haz alabilen Zâika (Tad alma duyusu) idi. Beşincisi, cisimlerin nasıl olduğunu algılayan Lâmise (Dokunma duyusu) idi. Altıncısının ismi ise Hiss-i Müşterek olup diğer duyular tarafından algılanan her şeyin sureti kendisine sunulur, ne olduğu anlaşıldıktan sonra bu memur da kendisine sunulanları Hayâl’e iletirdi. Yedincisi Mutasarrıfa isimli bir memur olup

⁶ Vücutta bulunan kan, balgam, sevdâ ve safrânın meydana getirdiği dört sıvıya eskiler tarafından ahlât-ı erbaa adı verilmiştir. Bedenin hastalıkları bu dört sıvıya göre meydana gelir. Bu dört sıvıdan birinin artması veya azalması sonucu vücutta hastalıklar oluşur. Örneğin sevdâ, aklî ve psikolojik hastalıklara; kan, kan ile ilgili hastalıklara; safrâ, karaciğerde safrânın çokluğu sonucu meydana gelen karaciğer ve böbrek hastalıklarına; balgam ise karında su toplanmasına sebep olur. Bu dört sıvı hastalık ve sağlığın yanı sıra insanların mizaçlarını da şekillendirmiştir. (Kaçar ve Akdağ 2015: 48)

emri altına verilen önemli işlerde tasarruf sahibiydi. Sekizincisi Hayâl idi. Hayâl, Hiss-i Müşterek'in ve Mutasarrıfa'nın kendisine sunduğu her şeyi kaydedip, saklardı. Dokuzuncusu ise Vehm isimli bir memur olup işi faydalı ve zararlı, uyumlu ve uyumsuz olan şeyleri birbirinden ayırmak, bunların uygun olup olmadıklarını belirlemektir. Onuncusu da Hâfıza isimli bir memurdu. Bunun işi de Vehm'in algılayıp iyi ve kötü diye ayırdığı şeyleri alarak saklamaktır.

Beden ülkesinin padişahı olan Rûh, Dimâğ'ı dikkatli bir şekilde gezdikten sonra oradan Ciğer şehrini gezmeye geçti. Burayı zevk ve eğlenceyle dolu, anber kokuları saçan, cennet gibi güzel ve gönül açan bir yer olarak gördü. Oradaki âmirin emri altında çalışan sekiz kişinin çalıştığını gördü. Bunların isimleri ve yaptıkları işler şöyleydi: Gâdiye, Nâmiye, Müvellide, Musavvire, Câzibe, Mâsike, Hâzime ve Dâfi'a. Birincisi olan Gâdiye, her tarafta bulunan hizmetkârların gıdasını temin edip dağıtırdı. İkincisi olan Nâmiye, beden ülkesinin mimarı olup buranın bütün imareti ve yapısı tamamen bunun sayesinde sağlanırdı. Üçüncüsüne Müvellide denmekteydi ve bu şehirde her şey onunla doğar ve meydana gelirdi. Dördüncüsü ise Musavvire olup buranın çevre düzenlemesi ve güzel suretleri onun inci saçan kalemiyle yapılırdı. Beşincisinin ismi Câzibe olup beden ülkesine gerekli olan her şey ondan istenirdi. Altıncısı olan Mâsike ise Câzibe'nin toplayıp düzenlediği yiyecek ve faydalı şeyleri alan şeyleri korur, düzenler ve birleştirirdi. Yedincisi Hâzime'ydi. Bu da Mâsike'deki malzemeyi pişirmek görevini yerine getirirdi. Sekizincisi de Dâfi'a idi. Bu da ciğere yarayacak şeyleri alıp ciğere yetiştirir, gereksizleri ise atardı.

Rûh, Ciğer şehrini gezip gördükten sonra Gönül şehrine geçti ve buranın çok süslü ve diğer şehirlere göre daha büyük ve geniş bir şehir olduğunu gördü. Burayı mekân edinen altı kişi gördü. Bunların isimleri ve işleri şöyleydi: Birincisi isteyen dileklerine ulaştırın Ümîd isimli birisiydi. İkincisinin ismi Havf/Korku olup insanı tuzaklara düşme endişesinden korurdu. Üçüncüsünün ismi Adâvet/Düşmanlık olup kişiyi gayrete getiren işlerin ortaya çıkmasını sağlardı. Dördüncüsü Gam olup cehaleti ve gururu yoluna koyan, onları cezalandıran biriydi. Beşincisi Muhabbet olup alışma ve tanışmayı sağlardı. Altıncısı Ferah olup sevinç ve mutluluğun kaynağıydı.

Rûh, gördüğü şehirlerden en çok Gönül şehrini beğendi ve burasının tam istediği gibi bir yer olduğuna karar verip burada yaşamaya niyetlendi. Gönül şehrini gündün güne imar ederek bu şehri güzelleştirmeye uğraştı ve kendisine başkent yaptı.

Rûh, ilk önce halkın huzuru için önemli olan ve lütuf, vefa ve safâ kaynağı bulunan Ümîd, Muhabbet ve Ferah'ı huzuruna çağırarak kendine sırdaş yaptı. Sıkıntı ve cefâyâ sebep olan Adâvet, Havf ve Gam'ı ise Gönül şehrinden kovdu. Bu üçü hem ülkeden kovuldukları hem de bu yüzden birçok sıkıntıyla karşılaştıkları için Rûh'a düşman oldular ve fırsat gözlemeye başladılar. Diğer taraftan Rûh, Gönül şehrini iyice düzenleyip işleri yoluna koyduktan sonra bir gün eğlence meclisi tertip ederek has adamlarıyla şarap içmeye ve sohbet etmeye niyetlendi. Meclise gelenlerden Sevdâ misk gibi siyah bir elbiseyle; Kan gül renkli bir elbiseyle; Safrâ sapsarı bir elbiseyle ve Balgam beyaz bir elbiseyle kendilerini süsleyerek Rûh'un meclisine geldiler. Bunlara kırmızı renkli şaraplar ikram edildikten sonra her birine Gönül şehrinde bir yer tahsis edildi. Sevdâ dalağa yerleşti, Safrâ ödü mekân tuttu, Kan karaciğere yerleşti, Balgam da akciğere yerleşti. Bunların her birine içtikleri şarap sebebiyle bir mahmurluk çöktü ve bunun etkisinde konuşmaya başladılar. Şarabın etkisi ve verdiği neşeyle ilk önce Sevdâ söz aldı ve kendisinin üstünlüğünü iddia ederek "Hayâl cevherlerini dizen ve her bir işi anlayan kişi benim" dedi. Safrâ da onun gururla karışık bu sözlerini beğenmedi ve "sen düşmanlığa sebep olan delillerle oturup durursun. Asıl ben makâm sahibi ve hayatı devam ettiriciyim, en büyük makamlar bana ait olmalıdır" dedi. Bunun üzerine Kan, Safra'ya darılmış olarak şöyle dedi: "Tadı acı olan ve çabuk bozulup geç iyileşen birisin; fakat ben, canlılığı sağlayan ve vücudu asıl ayakta tutan kişiyim." Balgam ise Kan'a karşılık "Senin de hayatın bana bağlıdır, senin de bana muhtaç olduğundan şüphe yoktur" dedi. Sözün bu şekilde uzamasından ve bunların birbirleriyle bu şekilde çekişmelerinden rahatsız olan Rûh, bunları susturmak için onları ayıplayan bazı sert sözler söyleyerek onlara nasihat etti. Birbirleriyle tartışan bu dört kişi de Rûh'un bu nasihatlerinden dolayı çok darıldılar ve üzgün bir şekilde gam ve keder içinde oturmaya başladılar. Fakat içlerinden de Rûh'tan yüz çevirmeye niyetlenerek itaatinden çıkmaya sebep olacak bir fırsat kollamaya başladılar.

Daha önce Rûh'un emretmesiyle Beden ülkesinden sürülmüş olan Adâvet, Havf ve Gam bir araya gelerek ne yapacaklarını konuşular. Nihâyetinde Sıhhat'i öldürmek ve Beden ülkesini ele geçirmek üzere bir anlaşmaya vardılar. Adâvet'in her türlü bozgunculuk ve zulmün kaynağı olan bir kabilesi vardı ve bu kabilenin askerleri kibir, kin ve yalandan oluşuyordu. Havf'ın kabilesi ise hayret, vahşet, dehşet ve ıstıraplı. Gam'ın peşinden gidenler ise sıkıntı, üzüntü ve ümitsizlikli. Bunlar Rûh'un kendilerinden habersiz olmasından istifade edip her tarafa haber salarak dost ve yardımcılarını topladılar. Gönül kalesine saldırmak için savaş hazırlıklarına başladılar.

Bu olaylar, Rûh'un dinlenmeye çekilerek tedbir almakta gevşek davrandığı bir zamanda meydana gelmişti. Adâvet, Havf ve Gam askerleriyle birlikte Gönül şehrine saldırdılar. Şehir kapısına gelerek naralar atıp hücum ettikleri anda Ahlât-ı Erbaa (Sevdâ, Safrâ, Kan ve Balgam) sarhoşken yaptıkları tartışma üzerine Rûh'un onlara ettiği nasihatler ve gösterdiği dargınlık sebebiyle yardım etmediler. Rûh da onların bu vefasızlıkları üzerine Gönül kalesinin kapılarını kapatarak etrafı sarılmış şekilde oturdu. Daha önceki sevinç ve mutluluk hali ortadan kalkıp da ülke eşkiyaların tasarrufuna geçince Rûh'un diğer dostları ve sevenleri onun bu haline acıyarak çözüm aramaya başladılar. İlk önce Ferah Rûh'a moral vererek dedi ki "şu anda düşmanlarımız fırsat bularak ülkeyi ele geçirdiler. Bunlar ülkeye tamamen hakim olmadan en çabuk şekilde bu belayı başımızdan def etmemiz için etraftan yardım istememiz lazım. Benim Hüsn isimli birisiyle eskiye dayanan bir dostluğum var. Kendisi cesur ve güzel birisidir. Emrederseniz ondan yardım isteyebiliriz." Muhabbet de Aşk'la olan dostluğuna binaen ondan yardım istenebileceğini ifade etti. Ümîd de Akıl'la olan bağlantısı vesilesiyle ondan yardım isteyebileceğini söyledi. Bunun üzerine Rûh, Sıhhat'le istişare ederek yardım istemeye karar verdi. Bu fikir kabul edilince yardım talep eden mektuplar Ferah, Muhabbet ve Ümîd'e verildi ve Gönül şehrinin kapıları gece vakti gizlice açılarak bahsi geçenler gönderildi.

Ferah, elindeki mektubu Hüsn'e ulaştırdı ve yardım istedi. Gurur ve kibirle dolu olan Hüsn, Ferah'a hitaben şöyle dedi: "Ey doğrulukla yoğrulmuş Ferah; sen hâlâ tam olarak her şeyi bilmiyorsun. Fayda ve

zarar, hayır ve şerden habersizsin. Akl'ın ve Aşk'ın olmadığı yerde benim için istirahat etme imkânı yoktur. Çünkü benim olduğum yerde ya hüznün ve acziyetin sahibi olan Aşk olmalıdır ki beni kendisine mecbur ederek tutsun ya da benim özelliklerimi takdir edecek olan Akıl bulunmalıdır." Velhasıl-ı kelâm Hüsn'ün bu özür ve bahane ile yardım etmekten kaçınması üzerine Ferah, çok utandığı için Rûh'un yanına dönemedi.

İkinci haberci olan, Muhabbet de mektubu Aşk'a teslim ettiğinde Aşk mektubun içeriğine ilgisiz kaldı ve ayıplama diliyle Muhabbete şöyle dedi: "Ey gönül çelen dost; Rûh dediğin kişi dünyaya ait olan ve çabuk bozulan biridir. Hüsn'ün olmadığı yerde ben duramam. Muhabbet de yardım götürmekten ümidini kesince, kırgınlığından dolayı geriye dönemedi.

Üçüncü haberci olan Ümîd, Akl'a mektubu ulaştırıp Rûh'un durumunu anlatınca Akıl, Ümîd'in yalvarmasına acıdı ve kendisine tabi olan askerlerini alarak düşmanın tasarrufu altına giren Gönül şehrine doğru hareket etti. Gece vakti baskın yaparak şehri Gam ve Adavet askerlerinden kurtardı. Akıl ve Ümîd'in bu kahredici gücüyle düşman yenilince Korku ve Gam esir alınarak tutuklandılar. Adavet ise kaçarak kendisini kurtardı ve buradan her türlü kin ve nefretin kaynağı olan Maraz isimli eşkiyanın yanına giderek düştüğü kötü hâli ona anlatıp onu da savaşmak için hırslandırdı. Doğru yoldan sapmış olan Maraz, Adavet'in bu aldatıcı sözlerine kanarak Sıhhat ve Rûh'u öldürüp Gönül şehrini harap etmek için taahhütte bulundu. Adaveti de yanına alarak ham hayallere dalan Maraz, aslında o zamanlar gayet zayıf bir durumdaydı ancak Rûh'la Ahlât-ı Erbaa arasında geçen tartışmayı işittiği için onların Rûh'a yardım etmeyeceklerine güveniyordu. Fakat şehrin kalelerinin kapalı olduğunu ve güçle fethedilemeyeceğini hatırlayınca hile ve aldatma yoluyla şehre girmenin daha iyi olacağını düşündü. Adavet'ten şehre girip çıkan kişiler hakkında bilgi vermesini isteyince, Adavet Gıda'nın şehre sürekli giriş çıkış yaptığını ve şehir halkıyla sağlam ilişkileri olan birisi olduğunu Maraz'a bildirdi. Maraz da hemen Gıda'nın olduğu yere gitti ve onun türlü türlü ve rengârenk kıyafetlerle kaleye girip çıktığını gördü. Kendisini türlü türlü hilelerle soğuk ve sıcak gıdalara ait gösterdi ve binbir rica ve minnetle Gıda'ya yaklaştı ve şöyle dedi: "Gönül kalesi içindeki Sevdâ isimli kişiyle gizli bir alışverişim var.

Lütfen kimseye hissettirmeden beni kalenin içine koyabilir misin? Bunu rica ediyorum." Maraz'ın bu ısrarlı rica ve istekleri karşısında Gıda Maraz'ı Sevdâ'ya götürdü. Maraz da Sevdâ'nın yanına gelince onu da yoldan çıkardı ve birlikte kötülük yapmaya giriştiler. Ahlât-ı Erbaa'nın diğer üyeleri de bunlar karşısında savunmasız kaldılar ve bunlar da fırsatı kaçırmayarak Baş Ağrısı isimli askeri komutan tayin ederek Beden ülkesini titremeye maruz bıraktılar. Rûh'un çocuğu ve askeri olan Sıhhat, bu durumdan haberdar olunca Rûh'a Sevdâ'nın isyan ettiğini haber verdi. Rûh da bu işe bir çözüm aramak için durumu Akl'a bildirdi ve Sıhhat'le birlik olup bu belanın def edilmesine çalışmalarını emretti. Akıl da Sıhhat'le beraber bu işte Gıda'nın da parmağı olduğunu anlayınca Perhîz isimli güvenilir adamını kalenin korunmasıyla görevlendirerek şu tedbiri almasını söylediler: Tad alma duyusunu zeytinden, İşitme duyusunu kanun dinlemekten, Görme duyusunu şarkı ve eğlence ortamından ve Koku alma duyusunu da kâfûru koklamaktan engellemesini emretti. Perhîz bu emri yerine getirince Maraz'ı yendi ve kanı temizlemekle uğraştı.

Maraz, Sevdâ'nın yenildiğini görünce oradan kaçarak Kan'ın olduğu yere gitti. Kan'ın yanında kalacak yer bulamadığı için damarlara yerleşti ve çeşitli hile ve kandırmacalarla Kan'ı da yoldan çıkardı. Kan, yönetimi ele geçirmek hevesiyle Sıtma isimli askerini önden gönderdi. Sıhhat bu durumdan haberdar olunca olan biteni Akl'a bildirdi. Akıl da Perhîz'i huzuruna çağırdı ve Tad alma duyusunu şaraptan, Görme duyusunu güle bakmaktan, Koku alma duyusunu taze ve yeşil bitkilerden ve İşitme duyusunu da ûd dinlemekten engellemesini emretti. Bunlar yapılıncı Kan da güçten düşerek yenildi.

Maraz, oradan da kaçarak Balgam'ın yanına geldi ve onu da yoldan çıkararak isyana giriştiler. Sıhhat yine durumu Akl'a bildirdi ve Akıl da üçüncü defa Rûh'a yardım etmek amacıyla Perhîz'i yanına çağırarak Tad alma duyusunu salatalıktan, İşitme duyusunu tanbur ve saz dinlemekten, Görme duyusunu mücevhere bakmaktan ve Koku alma duyusunu da nilüfer koklamaktan engellemesini emretti.

Maraz, Balgam'ın da yenildiğini görünce Safra'nın yanına gitti ve onun da Beden ülkesini ele geçirip yönetimi elde etme hevesini tahrik ederek Safra'yı yoldan çıkardı. Sıhhat dördüncü kez Akıl'dan yardım

isteyince Akıl Tad alma duyusunu şekerden, İşitme duyusunu kemençeden, Görme duyusunu altından ve Koku alma duyusunu da güzel kokulardan men etti. Akıl, ayrıca devamlı olarak bu şekilde hareket edilmesini de emretti. Safra da bu şekilde yenilince Maraz her yönden mağlup olarak kaçmak zorunda kaldı.

Maraz bu şekilde kaçarken kendi çocuğu olan Zaaf'a rast gelir. Zaaf, babasının düştüğü bu rezil ve sefil hâlden dolayı ona acıyarak kendisiyle birlikte Beden ülkesini kuşatmak amacıyla onu yolundan geri çevirdi. Maraz, çocuğunun bu isabetli görüşünden mutlu olarak tekrar hilelere başladı ve Ahlât-ı Erbaa'ya tekrar yalvarıp yakararak onları da yoldan çıkardı. Bunların da isyan etmesi üzerine hep birlikte Beden ülkesine saldırdılar. Akıl, bu son saldırı karşısında nasıl bir tedbir alacağını bilmediğinden ve kendisinin sadık dostları olan duyguların da perişan olduğunu görünce hiçbir çözüm bulamayarak şaşırıp kaldı. Daha önce esir aldığı Korku ve Gam'ı da yanına alarak bir kenara çekildi ve Rûh'u kendi başına bıraktı. Sıhhat, Rûh'un bu zor anında Korku ve Gam'ın Akıl ile birlikte olup savaşa dahil olamayacaklarını öğrendiği için savaşıma karar verdi. Rûh'dan izin alarak silahlanan Sıhhat, Rûh'a şöyle hitap etti: "Eğer talihim yar olur da zafer kazanırsam saltanatına asla hâlel gelmez, ancak aksi olursa bu ülkede durmamız bize yakışmaz. Öyle olursa vatanımızdan gitmemiz en uygun davranış olur." Böyle diyen Sıhhat savaş meydanına atıldı. Savaş bu şekilde devam ederken Sıhhat'in annesi olan Mizac, Sıhhat'in savaş meydanında yalnız kalmasına ve başına gelmesi muhtemel olan olaylardan dolayı çok üzülüyordu. Ahlât-ı Erbaa ile eskiden olan tanışıklıkları ve akrabalıklarına binaen onların yanına gitti. Onlardan kendisine yardım etmelerini rica ederek şöyle dedi: "Bizim bu olaylar olmadan önceye dayanan tanışıklığımız var. Bu zor günlerimde bana ihanet ederek Maraz'a yardım etmeniz size hiç yakışır mı? Bunu kimse hoş görmez." Mizac'ın bu sözleri üzerine Ahlât-ı Erbaa utandılar ve Maraz'dan uzaklaşarak Sıhhat'e tabi oldular. Maraz ise beraber hareket ettiği kişilerin kendisine karşı çıkmaları ve Sıhhat'in gücünün artması sebebiyle damarlardan kaçtı. Beden ülkesi çok geniş olduğu için Maraz başıboş kalarak vadilerde gezmeye başladı.

Öte taraftan Rûh, Maraz'ın hezimete uğraması ve Ahlât-ı Erbaa'nın yardım etmesi sayesinde Sıhhat'in zafere ulaşması sebebiyle çok mutlu

olmuş, Akıl'ı huzuruna çağırarak ona kırılmadığını bildirmişti. Akıl da Beden ülkesini koruma işinin zorluğunu görerek ülke sınırlarının korunması için Perhîz'i görevlendirdi ve Zaaf'ın tekrar güç bulmaması için Gıda'ya dikkat edilmesini emretti. Zaaf da Perhîz'in gücü ve tedbirleri karşısında çare bulamayarak ülkeden uzaklaştı.

Rûh düşmanlarının bertaraf olmasından dolayı dinlenmeye çekildi. Kendisinin bu hâli vücuduna da etki etti ve böylece tertemiz bir şekilde yüce bir makâma ulaştı. Rûh'un bu güzelliği bütün meclislere yansımaya başladı ve herkes tarafından sevilmenin verdiği gururla artık kimseyle oturamaz oldu. Eski ve yeni hiçbir sohbet arkadaşı artık onu eğlendiremez oldular. Bu yüzden Rûh, eğlence meclisinde tek başına kalmaya başladı.

Öte yandan, daha önce yardım istemek için Hüsn'ün yanına gidip orada kalan Ferah, her gün daha çok sevdiği Hüsn'e şöyle dedi: "Ey cihanı yakan bir mum olan Hüsn, uzun müddettir sevdiğimden uzak kaldığım için hasret ateşi beni yakıyor. Rûh'dan ayrı kaldığım için çok huzursuzum ve artık onu görmek istiyorum." Hüsn de nazlı bir şekilde şöyle dedi: "Ey gönül dostum olan Ferah, Rûh hakkında o kadar çok söz söyledin ve onun vasıflarını öyle övdün ki gönlüme onu görme ve tanıma isteği geldi. Ben de seninle birlikte geleceğim ancak tek bir şartım var: Rûh ve diğerleri asla beni bilmemeli." Bu işin çok zor olduğunu bilen Ferah, Hüsn'e "Rûh sürekli Akıl'la oturduğu için bunu yapmak çok zordur. Zira Akıl her işten haberdardır" dedi. Bunun üzerine Hüsn şöyle cevap verdi: "Akıl benimle bir araya gelmeye dayanamaz ve beni asla göremez. Ayrıca ben öyle bir sihir biliyorum ki o sihirli sözü söylesem Akıl'ın iradesini ve Rûh'un gücünü bile emrime alabilirim." Ferah bunu duyunca rahatladı ve korkusuz bir şekilde Hüsn'ü Rûh'a götürmek amacıyla yola koyuldu. Hüsn, Beden ülkesini görünce burayı çok beğendi ve bu ülkeye yerleşmeye gönüllü oldu. Bu yüzden, bildiği sihirli sözü söyledi ve güzel bedenini bu şekilde gizleyerek Rûh'un meclisine dâhil oldu. O anda Hüsn'ün güzelliği Rûh'a geçti ve Rûh zaten güzel olduğu halde daha da güzelleşti. İşve, nâz ve kırtma gibi Hüsn'e ait olan hususlar Rûh'a aksetti. Bunların bazıları boya ve yanağa, bazıları göze ve kaşa yerleşti. Rûh'un güzelliği ve parlaklığı arttıkça arttı. Rûh, öyle güzelleşti ki kime bakarsa onu kendisine bağlıyordu.

Daha önce Aşk'ın yanına gitmiş olan Muhabbet de ayrılık ateşiyle yandığı için bir gün Aşk'tan ayrılarak Rûh'un hizmetine girmek için geri dönerek Beden ülkesine geldi. Rûh'ta daha önce ününü duyduğu Hüsn'ü gördü. Rûh'un boyu bütün âlemi tek bir emirle yakacak güzellikteydi. Rûh, menekşenin tüyünü kendi yanağına koymuş, Gamze isimli bir kölesinin de eline ok ve yay vermiş, miskten bir kalemlle yüzüne yazı yazmış, konuşma dediği şeylerin hepsi sihir dolu sözler, yanağına nokta diye bir ben koymuş, ağzında diş değil otuz beyaz inci, elma ve portakalı çene ve çene altı diye isimlendirmiş ve bunların her birine bir sürü sihir ve hile ekleyerek ve bunlara işve, naz ve kırım diyerek hareket etmekteydi. Kolları gül dalı gibi hareket ediyordu, yürüyüşü akarsu gibiydi ve o suyun içine bacadan balıklar atlıyordu. Özetle, Muhabbet, Rûh'u bu güzellikte görünce derhâl Aşk'ın hizmetine geri dönerek Aşk'ı Rûh'un Hüsn ile elde ettiği güzellikten haberdar etti. Aşk da Hüsn'ün câzibesine kapılarak onu görmek üzere Muhabbetle birlikte Beden ülkesine geldi. Rûh'un güzelliğini ve Hüsn'ün ondaki yansımaları görerek kendi ülkesinden vazgeçti; Rûh'u övmeye ve onunla konuşmaya başladı. Rûh da Aşk'ın sohbetinden zevk aldığı için onu kendisine sohbet arkadaşı edindi.

Bu şekilde sohbet ve eğlenceyle vakit geçirdikleri bir gün, konuşma esnasında Aşk'ın Hüsn isimli birne tutulduğunu duyan Rûh Aşk'a hitaben "ey cihânı elinde tutan padişah, duyduğuma göre Hüsn isminde birisine tutulmuş ve onsuz yapamaz olmuştun. Adı geçen Hüsn'ün nasıl biri olduğunu merak ediyorum. Şimdi gel de bana biraz ondan bahset" dedi. Aşk bu sözleri duyunca Rûh'un Hüsn'den habersiz olduğunu, Hüsn'le tanışmadığını anladı. Aşk dedi ki "Ey Rûh, Hüsn'ün güzelliği bütün cihanı aydınlatır ancak nasıl olduğu bir sırdır. Güzelliğinden dolayı vefasızlık vadisi onun makâmı olmuştur. Onunla tanış olmak isteyen kişinin kendisinden geçmesi gerekir." Bunun üzerine Rûh dedi ki "Ey Aşk, bu söylediğin sözün gereği, boş yere sevda çekmektir. Eğer sözlerinin bir doğruluğu varsa bana bunu delillendir, yoksa sözlerin yalan ve aktardıkların da ışığı olmayan ateş gibidir."

Aşk bu söz üzerine "Bu sözlerim esassız değildir, benim bu yolda elimde deliller vardır ve emrederseniz size gösterebilirim" dedi. Rûh'un bu konudaki şevki ve isteği çok olduğu için Aşk'tan bir örnek

göstermesini ısrarla istedi. Aşk da Rûh'un eline Safâ isimli aynayı verdi. Rûh'un kendi güzelliğinden haberi yoktu. Dışarıda gördüğü yansımayı başkasının zannederdi. Aynada tamamen ışıklar içinde, her türlü kusurdan uzak olan peri yüzlü birisini gördü. Bu esnâda kimsenin görmediği Hüsn bir kement attı, Aşk da bir oyun oynadı ve böylece Rûh bu ikisinin arasında şaşırıp kaldı.

Tüm bu olan bitenlerden habersiz olan Rûh'un şaşkınlığı öyle bir mertebeye ulaştı ki iradesini kaybetti, aynada gördüğü sûret karşısında adeta dağıldı, kendini toparlayamadı, sürekli aynadaki surete bakmaya başladı. Durumu anlayan Aşk, Rûh'a dedi ki "Ey gönül çelici dostum, bu aynada gördüğün sûretin düşmanı ve onu ele geçirmek isteyen çoktur. Edepsiz ve ikiyüzlü kimseler olur da bunu ele geçirirlerse aynayı kırarlar. Sen şimdi bu aynayı İdrâk isimli hazinecine ver de onu korumak için saklasın."

Aynadaki surete âşık olmuş olan Rûh, Aşk'a şöyle cevap verdi: "Bu aynaya bakmak zorunlu bir iştir ve onu bir dakikalığına bile kendimden uzaklaştırarak onu saklamak da akla uygun değildir." Aşk, "o halde ilk önce bu suretin aynasını kalemle çizdir, ondan sonra İdrâk onu senin için saklasın" dedi. Rûh bu defaki fikri beğendi ve bu işi nakkâşî olan Hayâl'e havale etti ve Safâ aynasını hazinecisi olan İdrâk'e verdi. Rûh, bir müddet hayâlîni sağladığı görüntüyle kanâat etti fakat sonunda yine bununla da yetinemedi. Nihâyet bu işten de usanıp Aşk'a dedi ki "Ey her türlü hileyi bilen ve sırdaşım olan Aşk, aynaya bakmaktan bana bir fayda gelmiyor. Beni Hüsn'ün aslına ulaştır."

Aşk Rûh'a bu yolun çok karışık olduğunu, Hüsn'ün yaşadığı yere gitmenin çok zor olduğunu söylediye de Rûh bu meşakkati ve sıkıntıyı çekebileceğini ve Hüsn'ün mekânına ulaşmayı çok istediğini ifade etti. Aşk, Rûh'un gönülden ve samimiyetle Hüsn'ü görmeye istekli olduğunu görünce Rûh'a yol göstermeye ve ona eşlik etmeye karar verdi. İki birlikte azim bayrağını göğe yükselterek sevgilinin çölünü geçmek üzere yola çıktılar. Seferlerinin başlangıcında çok güzel ve bembeyaz bir vâdiye geldiler. Burası billurdan daha beyaz, ipekten daha yumuşaktı. Burada birçok aşğın kanının dökülerek toprağa karıştığını gördüler. Bu güzel toprağın ismi Ayak idi.

Burayı geçtikten sonra zemini cıva gibi titrek olan ve geçerken insanın ayağını kaydıran tamamen gümüştan yapılmış bir yere geldiler. Burayı da geçerek hayvanlarının yüklerini bağladılar ve ayrılık bineğine binerek dağlık bir yere ulaştılar. Sonsuz tepelerin olduğu bu yerde billur gibi ve beyaz minareye benzer iki kale hisarına denk geldiler. O dağın ortasında kıldan da ince olan, varlığı yokluğu belli olmayan Bel olarak anılan isimden başka varlığı bilinmeyen bir yere geldiler. Orayı da geçince bir suya denk geldiler. Buranın tam ortasında bir girdap vardı ki bu girdabın ortasına Göbek denmekteydi.

Göbek'ten de geçtikten sonra birkaç saat dinlendikleri bir yere geldiler ki burada hiçbir canlılık işareti yoktu. Toz ve topraktan bile bir iz olmayan bu yerde ustalar İskender aynasını yapmışlardı. Ve bu aynanın parlaklığı aşağı ve yukarı bütün âlemleri aydınlatıyordu. Buradan da geçerek başka bir yere geldiler. Burada yaşayanlardan Kol isminde, kimsenin kendisinden kurtulmaya güç yetiremeyeceği güçlü birinin olduğunu duydular. Hayvanlarının yularını buradan da döndürerek daha önce gördüklerinden çok daha güzel ve hoş olan bir yer gördüler. Burasının değeri diğer yerlerden daha yüksekti ve bu mekân oldukça düzenliydi. Burasının ismi Çene Altı idi. Burada da bir saate yakın gezinerek Zengibâr isimli ülkeye gittiler. Burada kan dökücü ve zâlim olup merhametten hiç anlamayan bir topluluk gördüler. Bunların isimleri Ben ve Ayva Tüyleri idi. Bunların heybetleri ve güçleri Rûh ve Aşk'ı korkuttuğu için kendilerini önlerine çıkan bir kuyuya attılar. İsmi Çene Çukuru olan bu kuyuda yüz binlerce esir vardı. Bu kuyuda bir müddet esir kalarak inleyip sızladılar. Fakat birdenbire bu kuyuda içiçe geçmiş misk kokulu Saç'a bağlı olan Âh isimli, kokulu bir kement buldular. Kendilerini o ipe bağlayıp çene çukurunda kalmaktan kurtularak yukarı çıktılar.

Buradan sâf, tatlı ve hüzünlü gönüllere neşe verici olan bir çeşmeye ulaştılar. Bu nazlı çeşme, Hızır aleyhisselâmın çeşmesinden bile daha çok hayat bahşeden bir çeşmeydi. Dudak denilen bu mekânda içinde otuz iki tane inci barındıran bir mücevher kutusu buldular. Diş denilen bu incileri ele geçirdiler ancak yine kaybederek bir bağa rast geldiler. Nesrîn, menekşe ve yaseminle süslenmiş olan ve Yanak denilen bu bağın yeşilliğinde biraz oturdular.

Bu bağı da biraz seyrettikten sonra başka bir yere gittiler. Burası ferahlık verici, tertemiz ve yeşillikleri taptaze olan güzel bir yerdi. Burası delik olup hoş a gidici küpeyle süslenmişti ve adı da Kulak Memesi idi. Burayı da geçerek bir yere geldiler ki burası korku doluydu ve burada yaşayanların her biri de hileci kimselerdi. Bu mekânın ismi Baygın Bakışlı Nergis yani Göz'dü. Aşk ve Rûh, buradan da geçerek birbirinden güzel olan iki kemer gördüler. Bu kemerler safâ ehli olan kimselerin tapınağı, vefâ ehli kimselerin mihrâbı ve güzellik defterinin Kabe Kavseyn'i/İki yay aralığı (Necm/9) olan Kaş idi. Burayı da geçerek karanlık ve tehlikeli bir yere geldiler. Yüzbinlerce korku ve şaşkınlık içinde kalarak perişanlık içinde titrediler. Buraya Saç ve Kâkül deniliyordu. Bu karanlığın şiddeti karşısında Rûh, Aşk'tan bir tedbir istedi. Aşk da onu Boy'un yanına götürdü.

Bu kadar uzun mesafeler geçip birçok eziyet gören ve isteğine kavuşamayan Rûh, Aşk'a dargın bir şekilde dedi ki "Ey bana hileyle yanlış yollar gösteren ve beni doğru olmayan yollara götürerek sıkıntılar çektiren kişi, bir müddettir beni başıboş ve perişan bir şekilde gezdiriyorsun. Birçok sıkıntı çektim ama henüz Hüsn'e kavuşamadım; bana neden bu kötülüğü yapıyorsun?"

Aşk da Rûh'un pişmanlığını ve çektiği sıkıntıları görünce şöyle cevap verdi: "Ey Hüsn'ün nasıl elde edileceğinden habersiz ve bu yüzden de vaktini gaflet içinde geçiren Rûh! Gördüğün bütün bu yerler, arayıp durduğun Hüsn'ün mekânları idi. Her yerde gördüğün aslında Hüsn idi. Senin bundan habersiz olman benim kabahatim değildir. İlk önce kendine doğru bakmayı öğren ve kendini bu körlükten kurtar, gözüne sürme çek. O sürme de aşk ülkesinde âşık olarak gezmekle elde edilir. Bir kimse sevgili olma ülkesinden geçmeyince, âşıklık vadisinden geçemez.

Kıssanın özeti, Sevgililik ülkesinden geçtiler ve Âşıklık ülkesine yöneldiler. Kendini alçak ve aşağı görme bostanına geldiler ve burada da taze yetişmiş yeşillikler gördüler. Buradan da Belâ ve Gayret Etme şehirlerine geldiler. Daha sonra buradan da irade yularını deliliğe teslim edip Hicran köşesinde yaşamaya başladılar. Bazen ağlayarak, bazen kendilerini kaybederek, nice müddet uykusuz kaldılar ve nihayet Âşıklık vadisini de geçtiler. Burayı da geçince bir ülke gördüler ve buranın Beden ülkesi olduğunu fark ettiler. Beden ülkesi perişan olmuş, gönül şehri de

harap edilmişti. Bir yandan Sevdâ her tarafa ateş saçarak Beden ülkesinin askerlerini dağıtmış, Dimağ ve Ciğer şehirlerini yakıp yıkmıştı. Diğer taraftan da Kan, suya karışarak asıl mekânını terk etmişti. Safra'nın dertten dolayı yüzü sararmış, Balgam da şiddetli soğukluk ve meşakkatten dolayı donmuştu. Bahsi geçen düşman kabileler ve Zaaf tekrar kuvvetlenmiş ve Sihat'i mağlup ederek Beden ülkesini ele geçirmişlerdi.

Rûh, bu dehşetli görüntüden ve üzücü durumdan çok mustarip oldu ve Aşk'ı buna sebep olmakla suçlayarak ona şöyle kızdı: "Ey bu zamanın delisi ve uygunsuz işler yapanı olan Aşk, sen beni dostlarımdan ve ailemden uzaklaştırdın, beni yalan sözler ve vaatlerle bir viranelikte gezdirdin. Verdiğin hiçbir sözü tutmadın. Benim mülküm güzeldi, ben bir padişahım, yerim rahattı ve kendim de mutluydum. Beni önce Sevgililik ülkesinde gezdirdin, ardından Âşıklık ülkesinde beni garip bırakarak bana çeşit çeşit belalar tattırdın. O ülkede bende şeref ve namus bırakmadın. Bu kadar yer gezdirdikten sonra beni yine kendi vatanıma getirdin ve istediğim şeyi de elde edemedim."

Ruh'un konuştuğu bu anda gönül şehri sarsılmaya başladı. Aşk, Rûh'un bu sözlerini işitince şaşırıp ve ona şöyle dedi: "Ey gönül çelen Rûh, senin sıkıntı çekmene sebep olan senin kendi güzelliğindir ve sen gereksiz yere şikâyet ediyorsun. Hazinecin olan İdrâk'i çağır ve ondan hakikati gösteren o aynayı iste. Aynaya bakarak gerçeği anla" dedi. Rûh, İdrâk'ten aynanın getirilmesini istedi. Aynayı getirdiklerinde Rûh, Safâ aynasına baktı ve aynada görülmesi hoş gitmeyen çok zayıf ve çökmüş bir sûret gördü. Aşk'a "Ey Aşk, bu gördüğüm sûret o sûret değildir" Bunun üzerine Aşk, olup biteni anlatmak üzere şöyle dedi: "Ey Rûh, bu bakmayı bilen kişilere görünen Safâ aynasıdır. İlk baktığında kendini gerçek ilâhî suretinle gördün; ama sen kendinden habersizdin, şimdi onu terk ettin. İlk gördüğün sûret de sendin, ama kendi güzelliğinden habersiz olduğun için aslında kendini aradın ve kendi aslını buldun. Aslında seven ve sevilen senin kendi güzelliğindir. Nitekim gerçek bilgiye ulaşan ve kendini terk eden kişi, bu makâma ulaşır."

Rûh, sevgi ve tanışlık sürmesini gözüne çekince olayların gerçek yüzünü ve aynada da kendisinin sûretten öte manasını gördü. Böylece birlik makamında oturup görüntü ve mânâyı aradan çıkararak kendi

özünü buldu. Böylece ne Akıl'ın gözü onu gördü, ne de diğer memurlar ve dostları ona bakabildiler. Böylece Hüsn'ün gerçek mânâsını ve âşıklık halinin ne olduğunu anladı. Rûh bu makâma erişince geldiği mekân olan Âlem-i Ceberût ile Âlem-i Lâhût'u gördü ve asıl yerine geri dönerek her türlü bağdan kurtuldu. Nihâyetinde kendisini gördü ve âşıklık ve sevgililik gibi şeyler onun birlik makâmının dışında kaldı. Zaten vahdet ve hakikati arama zamanında Sevda, Kan, Safra ve Balgam'dan oluşan vücuda güvenilmez.

3. Çeviriyazılı Metin

[1b] Hâzâ Kitâbu Behcetü'l-İrfân

Rabbi Temmim Bi'l-Ĥayr

Mukaddime

Ĥamd-i bî-ĥadd ü sipâs-ı bî-'add bir Ĥakîm-i 'ale'l-'ıtlâka kim riyâz u ĥadâyık-ı ebdân u ecsâm-ı insâniyyeyi mâ'-i ma'în-i ĥayât u şihhatle revnak-ı tırâz-ı gülistân-ı neşât ve şakâyık-ı ĥuĥûĥ-ı şahâyif-i ifnâ-yı zâhiriyye vü ibkâ-yı bâtniyyeyi elfâz u 'ibârât-ı erkân-ı erba'a ile merbût ve çihl sûtün-ı künbed-i a'lâ-yı heyâkil-i beşeriyyeyi sefine-âsâ bilâ-vâsıta saĥ-ı baĥr-i ĥikmet-'uzmâda qarâr u istiqlâl vermişdür. Ve dürüd-ı nâmiyât u tahiyyât-ı vâfiyât sayeste-i zât-ı muĥaddes-sıfâtıdır kim 'ilm-i şerifleri gülistân-ı 'aql u ĥikmet için pîrâye ve 'aql u hikmeti büstân-ı ilm-i için sermâyedür. *Ve selâmun 'alâ şahbihi ve evlâdihi ve cunûdihi ve tevâbi'ihî rıĥvânullâhi 'aleyhim ecma'in.*

Emmâ ba'd 'andelîb-i gül-zâr-ı ma'rifet ve gül-deste-i merĝ-zâr-ı ĥikmet kutbu'l-'ârifin ve şeyĥu'l-muĥakĥıkîn ve'l-muvaĥĥidîn ya'nî cenâb-ı Fuzûlî ĥuddise sırruhu te'âlâ ĥazretlerinüñ tevĥîd-i ezeliyyeyi 'ilm u ĥikmetle 'aşĥ-nâme ve ĥikâye tarzıyla tâlibân-ı 'ilm u taĥşîle ta'rîf ve aĥvâl-i bâtına-i beşeriyyeyi delîl-i kâfi ile tavzîĥ u tavşîf buyurmuş olan bir kıt'a te'lîf-i ĥakâyık-simâtları meĥûlu'l-ism [2a] ve nüşhası daĥi Fârisiyyu'l-'ibâre ve ĝâyet nâ-yâb olmaĝla eĥibbâdan birisinün te'eyyüd ü vâsıtasıyla manzûr-ı nazâr-ı 'âcizânem olup me'ânî-i zâhiriyye vü bâtniyyesi ĥalâvet-baĥş-ı mezâlĥ-ı cism u cân ve müferriĥ-i rûĥ-ı revân olduğundan bu 'abd-i ĥâk-sâr daĥi ihvân-ı ĥarîkimize yâdigâr u ber-güzâr olmaĥ ĥarîkiyle lisân-ı belâĝat-risâle Tûrkiye tercüme ve *Behcetü'l-İrfân fî*

Ahvāli'l-Ebdān ismiyle mevsüm olundu. Hıta vü nisyānınuñ 'afvini kaffe-i kırā'at iden zevāt-ı zevī'l-ihtirāmlardan niyāz-mend olmağla beyān-ı muḫaddime ve tavzih-i maḫāleye ibtidār olundu. [2b] Ve Bihi Nesta'in.

Şahife-i evrāk-ı mihr u muḫabbet ve defter-i ḫüsn ü vicāhetde münderic u muḫarrer bulnan ḫikāyenüñ mefhüm-ı me'ālī şöyle rivāyet olunur ki müvellidīn-i 'ālem-i ceberüt ve sākinān-ı 'ālem-i lāhūtdan cemī'-i ḫaşāyil u fezāyilde tamām laṭifu'l-eczā ve maḫfiyyu'l-a'zā rūḫ nām bir pāk-nihād var imiş. Merḫūm günlerde bir gün seyr u seyāḫat ḫaşdıyla 'ālem-i nāsūt mülkine bi'l-'azīme medāric-i 'ulvī vü süfliyy-i mülk-i imkānı seyrān iderken beden nām bir diyāra güzār u tesādūf kıldı. Ve diyār-ı mezkūrun dāḫilinde kā'in heft kişver tesmiye olunan maḫāll-i seb'ayı seyāḫat ve şehir-i mezbūri maḫall-i iḫāmete şāyeste gördi. Ve ol zamānda diyār-ı mezkūruñ mālikleri ḫan, şafrā, balğam, sevdā nām dört birāderler olup muḫālefetde bedī'u'l-iştirāk ve muvāfaqatda 'adīmu'l-infikāk ve bunların isimleri ol şehir ahālisi beynlerinde rükn-i erba'a ile müsem mā ve yek-digerle tenākūz u zıddiyetle meşḫūrlar idi. Faḫat merḫūmlaruñ birbiriyle muḫālaḫaları vücūduñ istiḫlālīne müsebbib olduklarını mebnī ahlāt laḫabıyla mūlaḫḫab olmuşlar idi. Ve bu dört ḫarındaşlaruñ sa'y u ehemmiyetleriyle ol şehir ü diyāruñ ma'mūriyetine mūcib olan acı, ekşi, tatlı, tuzlu dört çeşmeler icrā ve bunlara daḫi dört ḫāşiyet ḫarār verilmiş idi. Şöyle kim ḫavāşş-ı mezkūr yübūset ve ruṭūbet, bürūdet ve ḫarāretten 'ibāret olmağla ḫavāss-ı mezbūruñ 'inān-ı ihtiyārı daḫi mizāc nām bir kıza mensūb olup ve ḡāyet muntazam ve maḫāll-i istirāhate şāyeste bir diyār olduğunu rūḫ bi'l-müşāhede [3a] fevḫa'l-'āde mesrūr u feraḫ-nāk olarak şehir-i mezbūrda mizāc didigimüz dil-dāde ve mensūbiyetle orada tavaṭṭun u iskān iderek izdivāc-ı ülfet ve muvāneset-i ṭarafeyn olduğda mizācuñ raḫm u baṭnında şihḫat nām bir ferzend-i ḫoşkelām ve leṭāfetde nādīre-i eyyām mütevellid olundu. Rūḫ ise şihḫatle mizācuñ mu'āvenet ü dest-yārlığıyla beden diyārını bi'l-cümle teşḫir ve tāc-dār-ı iḫlīm-i taşvīr oldı.

Ve diyār-ı musaḫḫara-i mezbūr ḡāyet vüs'atlü olup ve dāḫilde üç mu'teber şehirler var idi. Rūḫ daḫi anlaruñ seyr u seyāḫat [ve] geşt ü güzārına 'azīmetle ibtidā ḫal'a-i dimāḡı ḫudūm-i sa'ādet-lüzümü ile müzeyyen, naḫş u 'ilelden müberrā on maḫalle ile ma'mūr bir buk'a gördi kim ol buḫ'ada isimleri āti'l-beyān on nefer ḫizmetḫār 'ale'd-devām

müteraşşîd-ı icrâ-yı aḥkâm ve muntazır-ı encâm-ı mehâm olarak ve cân [u] dilden hizmetlerinde keşeş u güşiş ve diḳḳat u ihtimâm itmekde idiler. Mezkûr ḥademelerüñ esmâ' u ef'âlleri evvel kuvve-i sâmi'a-i menhi's-şîfât ki aqvâl u aşvât-ı gûn-â-gûn istimâ'ına me'mûr; ikinci kuvve-i bâşıra ki muḳnâtis-i kuvve-i başiretle eşkâl ü elvânı cezb ü teşḥîs virmege muḳarrer; üçüncü kuvve-i şâmme ki kuvve-i idrâk-i maḥşûşa ile envâ' u aḳsâm-ı revâyiḥüñ teşmîmine muzaffer; dördüncü zâ'ika-i zevk-perest ki ekl ü şürb ve anlara mensûb bulunan nesnelere maḥzûziyyet ve zevk ḥâşıl ider. Beşinci lâmise ki müdrîk-i keyfiyyet-i ecsâmdur. Altıncı ḥiss-i müşterekdür ki cemî' şuver ibtidâ aña arz ve keyfiyyet ma'lûm olduğda [3b] dâ'ire-i ḥayâle ḥavâle olunur. Yedinci kuvve-i mutaşarrıfa ki anuñ taḥt-ı kumanda ve zîr-i idâresine teslim ve muḥavvel olunan umûr u mehâmma mutaşarrıf olur idi. Sekizinci ḥayâl ki bunlara muḥâfızdur. Tokuzuncü vehm ki mümeyyiz-i nef' u zarar ve muḥâlefet ü muvâfaḳatdır. Onuncü kuvve-i ḥâfızadır ki her bir nesneyi vehm, derk u mümtâz ider ise der-'aḳab ḥazîne-i ḥıfza münderic u medḥûl ider idi.

Şehriyâr-i mülk-i beden ya'nî rûḥ ḳal'a-i dimâḡı kemâl-i diḳḳat u başiretle seyr idüp ve ondan ciger şehrinüñ geşt ü güzârına 'azîmetle ve mezkûr şehre vârid zevḳ u şafâyla me'lûf behişt-i 'anber-sirişt gibi bir fezâ-yı dil-küşâ müşâhede kıldı. Ve ol şehriñ âmir u mutaşarrıfı ma'iyetinde daḡi sekiz nefer ḥidemât-ı mütefferriḳanuñ icrâsına meşḡûl gördi. Mezkûr neferâtuñ esmâ' u ef'âlleri ḡâziye, nâmiye, müvellide, muşavvire, câzibe, mâsike, hâzime, dâfi'a. Evvel ḡâziye ki her bir etrâfda bulunan ḥademelere ḡızâ taḳsîm u intişârına me'mûr idi. Nâmiye ki beden mülkine mi'mâr olup ve ebniye-i şeş-cihât-ı vücûduñ ta'miri ile ve ḫabî'at daḡi tekmiñ şüretde aña i'timâd ider idi. Üçüncü müvellide ki beden mülkünün ihdâş u tevellüdi anuñla idi. Dördüncü muşavvire kim diyâr u mülk vaz'ını tarḫ u naḳş muşavvir[i] olmaḡla her bir teşâvîr-i kamer-te'sîr anuñ nevk-i ḥâme-i gevher-bârından terbiyyet-i zuhûr bulmaḡda idi. Beşinci câzibe, beden mülküne istilzâm iden umûr u meşâliḫ dâyire-i ḫabî'atden aña ḥavâle olunur idi. Altıncü mâsike ki kuvve-i câzibenüñ cem' u tertîb eylediḡi zeḫâyir u meşâliḫ kuvvet-i ma'rîzine tertîb ve birleştirmesini mübâşir idi. [4a] [Yedinci] Hâzime ki kuvve-i mâsike ile toplanılan meşâliḫüñ ḫabḫ u ḫalîline me'mûr; sekizinci [dâfi'a ki] 'ilelden şâf u müberrâ bulunan nesnelere ciger-gâha dâḡil itmesinde idi.

Mücmelen ciger şehrinün daği seyr u seyâhatinden fâriğ olduğda gönül şehri seyâhatine ‘azîmetle ve zîver-i gün-â-gün-ile müzeyyen ve muqaddem seyr itmiş olduğu eşhâr-ı müte‘addideden ğâyet vasî‘ u feraḥ-nâk bir memleket gördi kim ol şehride altı şahş daği iḳâmet ü iskân itmişler idi. Merḳûmûnuñ esmâ’ ü ef‘âli birinci ümîd ki ṭalib olan kimesneyi maḳşûdına irişdirür. İkinci ḥavf ki insânı dâm-ı ihânet ve teşvîşde ḥalâş ider. Üçüncü ‘adâvet ki ğayret ü ḥamiyyet âsârını muzhirdür. Dördüncü ğam ki cehl ü ğurûra müvâdîdür. Beşinci muḥabbet ki muḥarrîk-i selâsil-i ülfetdür. Altıncı feraḥ ki menşe’-i ‘ayş u sürürdür. Rûḥ-ı sa‘âdet-mende hep manzûr-ı nazâr olan eşhârdan gönül şehri pesend ü merğûb görünüp bi’l-aḥîre mezkûr şehirde iḳâmet ü tavattun eyledi. Ve rûz-be-rûz iskân ü iḳâmet eylemiş olduğu maḥall ü memleketün ta‘mîrine müsâ‘î vü mücâhid olarak ve kendüne maḳarr-ı saltanat ve maḥall-i ḥükümet qarâr virmiş idi. Ve tanzîm-i memleketçe ta‘mîr ve def‘-i ifsâd u şerâret ferâyiz-i mehâmm-ı saltanattan olmağla ümîd, muḥabbet ve feraḥ ki şâyeste-i şûrâ-yı umûr ve vezîr-i mehâmm-ı cumhûr idiler maḥrem-i râz; ‘adâvet, ḥavf ve ğam ehl-i cefâ oldukları münâsebetle ihrâc-ı beled eyledi. Merḳûmlar ise maḥall ü vaṭan-ı aşlîlerinden ihrâc ve hezâr günâ meşakḳat ü sefâlete giriftâr olmuş olduklarından [4b] rûḥa ‘âşî olmak üzere muntazır-ı fırsat olarak ve iḳbâl-i serî‘u’z-zevâllerinden şekve vü şikâyet iderdiler.

Bu taraftan rûḥ intizâm-ı mehâmm-ı memleket ve müdâfa‘a-i ifsâd u şerâretten ferâğat bulup ve pâdişâh-ı bi’l-istiklâl olduğda refte refte memleketçe ḳuşûr bulunan umûruñ tanzîmiyle meşğûl iken bir gün esbâb-ı ‘işret müheyyâ iderek e‘izze vü eşrâf-ı diyârı ḥuzûra da‘vet ve ser-germ-i bâde-i nâb ve şarâb-ı erğuvânî-rengüñ nûşıyla ve endûḥ-ı zamânı ferâmûş ḳılmağı mecbûr ḳıldı. Ḥarîfân-ı meclisde evvel sevdâ ki hem-reng-i misk-i Ḥoten idi. Ḳâmet-i ra‘nâsın yeldâya mensûb câme-i miskîn ya‘nî siyâh elbiseler ile ârâste ve ikinci ‘arûs-ı ḥacle-ĝâh-ı vücûd bulunan ḳan, ḳâmet-i serv-âsâsın libâs-ı gül-gün ya‘nî kırmızı ile pirâste, üçüncü şafrâ ḥil‘at-i âfitâbî ya‘nî şarı, dördüncü balĝam beyâz elbiseler ile ḳâmetlerini zîb u tezyîn iderek ol maḥfil-i ‘işret-ḥâşıl-ı ta‘ṭîr u tefrîḥ itmiş ser-mest-i şarâb-ı erğuvânî ve ser-girân-ı bâde-i elvân oldukları zamân her birisine birer maḥall ü mekân tertîb u ta‘yîn olundu. Şöyle kim sevdâ taḥt-ı üspürz ya‘nî ṭalağda, şafrâ tâk-ı zehrede ya‘nî ödde, ḳan siyâh cigerde ve balĝam beyâz cigerde iḳâmet ü iskân eylediler. Ve şarâb-ı âteş-

mizâc neş'e-i tâb-dârınuñ tuğyânı merkûmûnı mü'essir olarak her birisin maḥbûn-ı zamân ve abdâl-ı cihân eyledükde ilk sevdâ-yı pür-ğavğâ meftûn-ı neş'e-i câm ve mağrûr-ı ârzû-yı ḥâm iken da'vâ-yı enâniyyetle ve ḥaddini tecâvüzle 'ıkd-i peyvend-i cevâhir-i ḥayâl ve müdrîk-i cemî'-i ef'âl benüm diyerek iftiḥâr eylediğinde anuñ [5a] ğurûr u nefsâniyyet-âmîz kelâmları şafrâya ğâyet nâ-pesend ü nâ-güvâr ve ol-daḥi sevdâya ḥiṭâben sen 'adâvete müte'allik dîvâneler ile hem-nişînsin. Ser-mâye-i metâ'-ı ḥayât olup a'lâ vü evlâ makâmâtuñ seyrânında bulunmaḥ benüm şânımdadır dimesiyle ḳan müteğayyirâne şafrâya teveccühen sen telḥ-kâm ve mizâca muvâfıḳ olmayan baṭıyyü'l-'ilâc bir eczâsın. Binâ-yı vücûda bânî ḥayât u zindeğânlıḳa vâsiṭa olduĝum ma'lûm-ı 'âmmedür. Balĝam aña ḳarşuluk senüñ daḥi sebeb-i ḥayâtuñ ben olduĝum bî-iştibâhdur diyü mes'ele uzadıḳda bunlaruñ mücâdele vü iḥtilâfları rûḥa sebeb-i perîşâniyyet olmaĝla merḳûmları iskât itmek üzere ğazab-âlüd ba'zı ihânet ü ba'zı naşîḥatle anları iskât ḳıldı. Münâzi' bulınan zevât rûḥ-ı ḥayr-ḥâhuñ neşâyiḥ-i müşfikânesinden âzürde olarak fevḳa'l-ğâye me'yûs u melûl olmaĝın ḥâmûş oldılar ise de bâṭinen fırsat bulduḳları ḥâlde rûḥuñ fermânından temerrüd ü 'isyân ü ifsâdı ifkâr iderler idi.

Bu tarafta daḥi rûḥuñ emr ü 'itâbıyla maṭrûd u iḥrâc olunmuş olan sâlifü'z-zikr ḥavf, ĝam ve 'adâvet nâm kimesneler vâdî-i sefâletde sergerdân iken rûḥ üzerine muḥâceme ve iḳvâ-yı ifsâd-ile şîḥat nâmuñ ḳatli ve beden mülkinüñ teşḥîrini ḥavî dâru's-şürâ-yı meşveretde taşavvurât-ı müfsideyi ṭarḥ itmekde olup ve muḥkem bir 'ahid-nâme mün'aḳid iderek 'adâvet didigimiz zâtuñ mebnâ-yı fesâd ve menşe'-i bîdâd olan [5b] bir ḳabileleri var idi kim mezkûr ḳabileleriñ ser-ḥayl ü sâlârına kizb ve kîn ve ḥased ta'bîr olunurdu. Ve ḥavfüñ ḳabileleri vahşet, ḥayret ve izṭırâr ve ĝamuñ etbâ'ları miḥnet ve ḥasret ve ḥırmân idi. Müfsidîn-i selâse merḳûm ḳabâyili cem' ü tanzîm ve tecdîd-i peymân itmekle rûḥ bu ĝâ'ile vü iḥtilâlden bî-ḥaber mesned-i istirâḥatde meşĝül bulunduĝı ḥâlde göñül ḳal'asınuñ teşḥîrine müteveccihen muḥâceme vü muḥâşaraya mübâderetle ṭarîḳ-i cevr ü cefâ ve resm-i tuğyân ü veĝâyı manzûr-ı naḳar eylediler. Ve bu ise sâlifü'l-beyân vükelâ-yı mülk bulınan sevdâ, şafrâ, ḳan, balĝam ki aḥlâṭ tesmiye olunur sarḥoşluk ḥâlinde eyledikleri mübâḥase üzere rûḥdan aḥlara münâsib bir ṭâḳım neşâyiḥ yollu ṭarḳınlıḳ zuḥûr itdigine mebnî vâḳı'a-i ḥâli ĝayr-i vâḳı' şanup taḥliye-i mu'âvenet itmeĝile ve rûḥ daḥi 'illeti ṭabî'at üzere bıraḳarak merḳûmlardan bu ĝüne

bî-vefâlık vukû' bulduğunda hemân gönül Ʒal'asınun Ʒapuların mesdûd iderek muhâşarada oturdu.

Ve muƷaddemki 'ayş u sürûr zevâl bulup ve mutaşarrıf bulunduğı diyâr eşkiyâ-yı mezbûrûn taşarrufına geçmekle rûhuñ sâyir ehibbâ vü yârânı bu hâle acıyarak ez-cümle aƷdemce zıkr olınan ferağ nâm kimesne tesliyet tarîkiyle rûha eyitdi ki el-ân düşmen fırsatla Ʒarîn ve mülke mutaşarrıf oldılar ise mülk u memleketde merƷûmlar müstaƷil olmazdan evvel serî'an bu ķâ'ile vü dâhiyenün def'i ve eṫrâfdan istimdâd istemek lâzımdur. Bu hâle göre benüm hüsñ nâm zât-ile sâbıƷa-i ülfetüm olup [6a] ve merƷûm daği şecî' u dil-ber bir zâtdur. Emr olur ise andan isti'ânet dilerüz. Muḫabbet daği 'aşƷla sâbıƷası olup ve ondan istimdâdı müş'ir 'arz eyledi. Ümîdüñ 'ağl-ile mürâvede vü mürâbaşası olduğı cihetle ondan mu'âvenet istenilmesini bi'l-ifâde rûh bu fıƷrayı şıḫhatle müşâvereten maƷbûl-i efkâr olduğda hufyeten gönül Ʒal'asınun Ʒapuların küşâd ve merƷûmlara i'âneye dâ'ir nâmelerün taḫririyle ve mûmâ ileyhimi ol ṫarafa i'zâm itdi.

MerƷûmlardan ibtidâ ferağ nâm nâme-i mezkûrı hüsñ denilen zâta lede't-tebliğ ve nâmenün me'âli müstebân olduğda hüsñ ķurûr u tekebbürle taḫrîk-i nesîm-i şabâdan âşüfte vü târümâr olan zülf-i 'anber-fâmı gibi perîşân ve leb-i cân-perver-i şeker-eşerin küşâd ve ferağ nâm câsûsa ḫiṫâben ki ey mâye-i istiƷâmet ve 'unvân-ı istirâhatüm, henüz hevâ-yı cehle ṫâlib olup nef' u zarar ve ḫayr [u] şerden bî-vuƷûfsuñ. 'Ağl u 'aşƷuñ olmadığı yerde benüm için istirâhat olamaz. Zîrâ yâ mülk u vaṫanıma terk-i hemm ü hüzñ 'acz ü tazarru'a mensûb bulınan 'aşƷ olmalı kim beni kendü tazarru'ıyla zâbt u firîfte ide veyâḫûd 'ağl ki leṫâfet ü nezâketüme meƷâdir-şinâs ola. ḫulâşâ bu 'özr ü bahâne ile hüsñ-i merƷûmdan inhâ-yı mu'âvenet olundu ise ferağ bir daha keşret-i ḫacâletden rûh-ı revân ḫuzûrına mu'âvenet Ʒılmadı.

İkinci Ʒâşid muḫabbet nâm peyâm-nâmeyi 'aşƷa teslim ve me'âli mefhûm olduğda zebân-ı ṫa'n u istiğnâ [6b] vü tevbîḫ ve mülâƷatün küşâdıyla muḫabbete cevâben ki ey dost-ı dil-nüvâz rûḫ didiğün ferâyiz-i i' mâlât-ı dünyâdan ma'dûd ve serî'u'l-maḫv olunur laṫîf bir nesnedür. Hüsñ olmaduğı yerde benüm Ʒarâr u şebâtum olmaz diyü cevâb virdi. Muḫabbet daği istimdâd ve icrâ-yı ḫidmetden nâ-ümîd u bî-naşîb olmağla keşret-i infi'âlinden ķirüye ric'at Ʒılmadı.

Üçüncü kâşid ümîd nâm kendüsin 'aqla irişdirüp ve rûh-ı laţifüñ nâme-i süg-vâranesinin iblâğıyla ve keyfiyyet-i hâli 'arz u beyân kıldı ise 'aql ümîdüñ 'acz ü niyâzına merhâmeten ahlâk-ı hamîde vü tevâbi'lerinüñ cem'iyile düşmen taht-ı taşarrufuna geçmiş olan gönül şehrinüñ teşhîrine bi'l-'azîme ve leyleten şebihün urarak şehr-i mezkûri musahhar-ı gam ve 'adâvet 'askerine muqayyed ü dest-gîr olan gönül diyârı ahâlîsin taht-ı eylediler. 'Aql ve ümîdüñ kuvve-i kahriyyesiyle düşmen münhezim olduĝa havf ve gamı der-dest birle tevķif ve yalnız bu ĝâ'ileden halâş olup varṭa-i selâmete çıkmış olan 'adâvet nâm idi kim mücâdeleden firâren kân-ı ĝaraż bulunan maraż nâm bir eşkiyânüñ yanına varup hâl-i zâr ve eṭvâr-ı giriftârânesinden merķûma bi'l-ifâde ve anı daĝı ceng ü ĝavĝâya taḥrîş eyledi.

Maraż-ı vâjgün 'adâvetüñ tezvîrine meftûn olarak şıḥhat ve rûhuñ katliyle şehr-i dili ḥarâb itmek va'd u ta'ahhüdün ve 'adâveti ma'iyetine almasını izhâr ve buña müte'allik taşavvurât ve ḥulyâ-yı hâm ile 'adâvete [7a] itmînân gösterirdi. Ve ol zamânda zâten kendüsi bir za'îf kimesne olup rûhla muķâbele olmaĝınıñ sebebi bu idi kim muķaddimen rûhla ahlât beyninde taḥaddüs iden münâza'adan vâkıf ve añlaruñ rûha mu'âvenet itmeyeceklerini maĝrûr ve muṭma'indi. Faķaṭ şehrüñ ḳal'ası mesdûd ve kuvvet-i şecî'âne ile musahhar olunmayacaĝını der-hâṭır iderek hîle vü tezvîr u fünüñla iĉerüye daĝıl olmaĝı taḥriķiyle mutaşavviren ve 'adâvetden mezkûr ḳal'aya mütereddîd olan kimesnelerden su'âl-ile merķûm ĝıdânuñ derûn-ı ḳal'aya tereddüdi olup ve ol mekânüñ sâkinleri ile mürâvede vü murâbaṭası olduĝını beyânen ve keyfiyyet-i hâli maraża 'ayân eyledi. Merķûm ise vâķi'-i hâlden muṭṭali' der-'aķab ĝıdâ olduĝı maḥall ü mekâna 'azîmetle ĝıdâyı ĝün-â-ĝün elbiselerle ḳal'aya duḥûl u ḥurûcını bi'l-müşâhede evvel-be-evvel hîle vü tezvîrle kendüsin şovuk ve ḳurı ĝıdâlara mensûb u peyveste iderek tazarru' u niyâz ile merķûma ḥiṭâben gönül ḳal'ası ahâlîsi ve sükkânından bî-ḥaber sevdâ nâm kimesne ile gizli bir aḥz u i'tâm olup merķûmlardan kimse duymaķsızın luṭfen beni derûn-ı ḳal'aya reh-nümâ olmaĝınıñızı temennâ vü ḥâhiş iderüm didükde ĝıdâ maraż-ı mezbûruñ 'acz ü ilḥâḥıyla şıla-i 'âlem-firîbânesine meftûnen müdde'â vü istid'âsın ḥâşıl ve merķûmı sevdâya vâşıl eyledi.

Maraż daĝı sevdâya muttaşıl olmaĝın şiddet-i te'şîrinden sevdânüñ bâzârı revnaķ-yâb [7b] olmaĝla ol daĝı marażla bi'r-refâķa hîle vü şerârete

mübâderet kıldılar. Ve sâyir ahlâṭ ise añlaruñ ifsâd u şerâretinden zebûn u perîşân ve fırsatı ğanîmet şanup tuĝyân u 'işıyâna cesâretle şudâ' nâm kimesneyi ser-'asker iderek ve mülk-i bedene tezelzül-endâz-ı cefâ olduklarından rûḥuñ tâbi' u ferzendi bulunan şıḥḥat nâm âĝâh ve rûḥı iḥbâr eyledi ki sevdâ ṭarîḳ-i 'isyân der-pîş iderek ve da'vâ-yı ḥükümet idiyor. Rûḥ daḥi çâre-cüy-ı muḳaddime olmaĝla vuḳû'-ı keyfiyyeti 'aḳla beyân ve 'aḳl daḥi şıḥḥatle me'an ĝâ'ile-i fâci'ânüñ def'ini tedbîr ve ğıdânüñ bu emre müdâḥil u muḥarrîk olduĝını añlayup mu'temedinden perhîz nâm ḥavâs ḳal'asınun muḥâfazasına me'mûr eylediler. Şöyle kim zâ'ikâyı zeytûn ve sâmi'ayı istimâ'-ı ḳânûn ve bâşırayı hengâme-i sürûd ve şâmmeyi teşmîm-i kâfûrdan ictinâb ü ihtirâz ve tenbîhât-ı mezbûr ma'mûl olmaĝla sevdâ marazı zebûn ü maĝlûb iderek ba'dehu ḳanın taşfiye vü tertîbine meşĝûl olanda maraz ise sevdânüñ maḥall-i ḥaṭar ve ḥâl-i zebûniyyetinde olduĝını seyr itmeĝin oradan firâren diger bir ḥile ifkârıyla ḳan olduĝı maḥall ü mekâna varup ve ol yerde şıĝınacak bir maḥal bulamadıĝından 'urûḳ ya'nî ḳan ṭamarına bi'd-duḥûl vesvese vü desîse ile ḳanı naşş-ı temennâ-yı ifsâda ṭavşurdu. ḳan ise [8a] hevâ-yı ḥükümet ü cihân-dârlıḳ ile tebb ya'nî ışıtmayı muḳaddime-i 'asker iderek ârzü vü temennâ-yı muḳâbelede iken tekrâr şıḥḥat nâm vuḳû'-ı ḥâli duyup yine mâcerâyı 'aḳla 'arz u beyân itmekle 'aḳl perhîzi ḥuzûra da'vet [ve] ictinâb u ihtirâzı tenbîh eyledi. Öyle kim zâ'ikâyı şarâbdan ve bâşırayı gül-i⁷ sîrâbdan ve şâmmeyi sebziyât[dan] sâmi'ayı şadâ-yı 'ûd-ı neşât-engîzden men' u tenbîh iderek ve ma'mûl olduĝı ḥâlde ebvâb-ı ḳudret ḳan üzerine mesdûd olduĝundan ol daḥi zebûn u perîşân olup maraz oradan firâren balĝama dūçâr ve anı daḥi ḥâlet-i ĝilzete giriftâr ve istikâ-yı sipeh-sâlâr ya'nî ser-'asker iderek mücâdeleye ḳalkışdılar. Yine şıḥḥat⁸ muḳaddimeyi añlayup 'aḳla izḥâr u beyân eyledi. 'Aḳl üçüncü def'a rûḥa mu'âvenetle yine perhîzi ḥuzûra da'vet [iderek] zâ'ikâyı ḥıyâr ve sâmi'ayı ṭanbûr ve se-târ ya'nî sâz dinilen çalku ve bâşırayı lü'lü-i ter ya'nî mücevher ve şâmmeyi 'ıṭr ve şemîme-i nîlûferden ihtirâz itdirmegi tenbîh ve maraz ise anuñ daḥi 'acziyyetini müşâhede iderek oradan şekve

⁷ Metinde "ekl-i" yazılmıştır ancak metnin bağlamı düşünüldüğünde kelimenin "gül" olması gerekmektedir.

⁸ Metinde "muḥabbet" yazılmıştır ancak metnin bağlamı düşünüldüğünde kelimenin "şıḥḥat" olması gerekmektedir.

tarîkiyle şafrâya kavuşup ve anı daği bu sevdâya tavşirmekle mücâdele vü muğabeleye tahriş ve diyâr-ı bedeni musahhar kılmak üzere iğvâ vü şevk-mend eyledi. Dördüncü kez şihhat 'ağldan istimdâd ve 'ağl zâ' ikâyı şeker ve sâmi'ayı kemânçe ve bâşırayı altun ve şâmmeyi 'itriyâtdan ictinâb itdirüp⁹ ve her dâ'im karar u haddi üzere [8b] bunlarla muvâneset ü ülfet olunmasını tenbîh itmeğin kuvvet-i şafraviyye daği zâ'il olup maraz her bir cihetden firâra mecbûr ve ol esnâda marazdan mütevellid olan za'af nâm kimesne maraza duş olarak pederinüñ rezâlet ü sefâletinden vâkıf ve hâl-i müstemendânesine pek acıyup oradan gerüye 'avdetle beden diyârınınun teşhîrini tahriş eyledi.

Maraz ferzendenüñ işâbetinden hoşnûd u şadân tarîk-i hileyi der-piş iderek 'acz u tazarru'la zikirleri sebkat iden ahlâta râcî vü niyâz-mend olmağla 'işyâna da'vet ve anları daği firifte iderek me'an beden diyârına hücum-âver olduklarında 'ağl ise bu kerre izdiğâm-ı 'âmmeden tedbîr u ifkârını şaşırup havâs nâm ki ahhâb-ı şadîku'l-kavli idi anı daği perîşân bulduğda keşret-i istiğrak u istiğrâbından tedbîre muğtedir olamayup yalnız havf ü gâmu alup bir kenâra gitmekle rûhî miyân-ı gîrüdârîde tenhâ bıraktılar. Pes şihhat rûhuñ öyle bir gâ'ile-i 'azîmeye dūçâr olmuş iken bu gavgâda havf-ile gâmuñ müdâhalelerüñ olmayup 'ağl ma'iyetlerinde olduklarını fehm iderek mücâdele vü muğarebeye hâzır bulunan düşmenlerden bî-pervâ rûhdan himmet ve haşma muğabele olmak ruşat u icâzetüñ isteyüp kendüsin müsellağ ve mücâdeleye 'azîmet itmekde iken rûha hiğtaben ki eger iğbâl-i bî-zevâl-i cihândârî yâr olup feth u nuşret bizimle olur ise efser ü evreng-i [9a] sultâniyye bir gün halel ü zevâl irmez. Ve 'aksi tağdîrinde bulunur ise artık bu mülk ü diyârîde ikâmetimiz şîve-i merdâniyetden olmayup celâ-yı vağan itmegimiz daha sezâ vü evlâdur diyü kendüsin meydân-ı rezm ü kârzâra irişirdi.

Meşğül-i hârb u cidâl olduklarında bu taraftan şihhatüñ vâlidesi dinilen mizâc nâm ahlâtla sâbîka-i ülfet ve nisbet-i qarâbeti olduğı hasebiyle oğlı şihhatüñ tenhâ vü yalnız meydân-ı muğarebede olup ve keşret-i 'adûdan hağğında vuğû' bulacak ihânetleri düşünmeğin cigeri sūzân olarak ahlâğ-ı mezkûr yanına izhâr-ı niyâz u tazarru'a âğâz kıldı. Şöyle kim sizüñle benüm nisbetüm olup henüz miyânemizde bir güne

⁹ Metinde "itdirmeyüp" yazılmıştır ancak metnin bağlamı düşünüldüğünde kelimenin "itdirüp" olması gerekmektedir.

ihtilâf zühür itmeksizin eyyâm-ı zarûretümde baña ihânet ve cemî' mülk ü diyârımıza muzırr bulunan maraž nâm mu'ânide mu'âvenet itmek muğâyir-i inşâf u mürüvvet olmağın daği bugünkü gün ez-her-cihet 'aleyhimizde meded ü i'ânetüñüze ricâ vü me'mül iderüm dimesiyle ahlât akrabalıka münâsebeten mizâcuñ 'acız u tazarru'ndan münfa'il u hacâlet olarak maraždan terk-i refâkatle ve şıhâte murâfık oldılar. Maraž ise ilticâ eylediği kesânüñ muhâlefeti ve şıhhatüñ izdiyâd-ı kuvvetin bi'l-müşâhede 'uruk yolından firâren ve beden mülkinüñ daği vüs'atlı olduğundan ol vâdide hayrân u ser-gerdân tolaşmağda kılsun ammâ bu tarafdan maražuñ hezîmeti ve ahlâtuñ mu'âvenetiyle şıhhatüñ fetḥ u nuşretinden rûḥ muḥber olarak gâyet-i [9b] sürürından 'aklı huşûra da'vet ve fevka'l-'âde izhâr-ı memnûniyyetle ve teşekkürle ondan def'-i infi'âl eyledi. Ve buncılayın işlerüñ ihtilâf u şu'ûbetin görüp ve müşâhede kıldığı cihetle sınır ve hudûd metânet ü istiḥkâmıñ irâdesiyle perhîzi çağırıp tekrâr za'fuñ kuvvet bulmamasından nâşî gıdânüñ zabtını emr u tenbîh eyledi. Za'f daği perhîzden emân bulamayup maḫhûr ve ol diyârîden dür oldu.

Rûḥ-ı cân-perver ḥaşm u 'udvânüñ zâ'il u ber-ḫaraf olmasından ḥoşnûd ve evreng-i istirâhatde muḫîm u müstakîl oldu ise keyfiyyet-i hâli cevhere ve cevher daği cisme letâfet-baḫş-ı gülzâr-ı ḫarâvet olmuş idi. Şöyle kim fûrûğ-ı ḫüsn ü cemâl-i âfitâb-me'âli mâh-ı tâbân gibi şu'le-endâz-ı mecâlis-i 'ulvî vü süflî olup gâyet cilve vü nâz u 'işve-i cân-güdâzından serâpâ istiğnâ olmağla yârân-ı kâdîmden kimse anuñ huşûrunda muşâhabet ü müvânesete yakın olmayup göñül ile maḫfil-i 'işret ü ḫalvetde tek ü tenhâ kalmış iken bu tarafdan sâlifu'l-beyân cânib-i ḫüsne istimdâdı müş'ir cäsüs u kâşîd gönderilmiş olan feraḫ miḫnet-i firâk-ârâmını selb iderek rûḫdan ḫolayı bu 'unvân-ile ḫüsne izhâr-ı iştîyâk iderdi ki ey ḫüsn-i dil-firûz ve ey şem'-i cihân-süz müddet-i medîd[d]ür eḫibbâ vü yârânımızdan bulunan rûḫüñ şeref-i dîdâr [u] liḫâ-yı bâ-şafâsından mehcûr u maḫrûm olmağım sebeb-i izdiyâd-ı iştî'âl-i nâr-ı ḫasret u firâk olmağın daği vücûdum bâr-ı girân-ı firâkatle incinmekde olduğundan [10a] merḫûmla bugün mülâkâtı mütemennâyım dimesiyle feraḫa cevâben ḫüsn ki ey serv-i dil-nüvâz ve ey maḫrem-i râzum buncılayın rûḫı medḫ u tavşîf eyledüñ ise beni daği şevḫ ve ârzü-yı vişâl-ile bî-ḫarâr itdüñ. Senüñle berâber mülâkâta müşerref oluram faḫaḫ bir şart-ile kim rûḫ ve sâyirinüñ benüm oraya varduğımdan itḫlâ'ı olmaya

ve beni görmeyeler didügi feraḥ ziyâdesince ḥayret ü efkâra dūçâr ve ḥüsne cevâben ki bu iş rûḥla 'aḳluñ münâsebet ü mücâleseti sebebiyle mümkün degildir. Zîrâ 'aḳl didigüñ müdrîk-i âşârdur. Tekrâr ḥüsne feraḥa cevâben 'aḳl söylediğüñ birincisi benüm dîdârıma t̄aḳat getüremediğinden mâ'adâ bir efsün bilürem ki onı oḳumuş olur isem irâde-i 'aḳl ve taşarruf-ı rûḥı bî-vuḳûf iderüm dimesinden feraḥ muṭma'in u feraḥ-nâk olarak bî-bâkâne ḥüsne rûḥ mülâḳâtını müte'ahhid u reh-nümün olmağla maḳarr-ı salṭanat-ı rûḥa v[â]şıl itdi ise ḥüsni mezkûr beden diyârı nihâyet derecede maḳbûl ve ol diyârîde mütevaṭṭın olmağı şevḳ-mend olarak ve kâmet-i ra'nâsın ḥicâb-ı efsünla mestûr u ihfâ iderek meclis-i leṭâfet-üns-i rûḥa dâḥil ve leṭâfet-i meclise seyr itmekte iken ḥüsnuñ âşâr-ı leṭâfet ü nezâketi der-'aḳab rûḥa müte'essir ve leṭâfet-i bâṭnasın bir ḳat daha arturdu.

Ve bu ṭarafdan şîve vü nâz u kirîşme [vü] 'işve vü ğamze ki ḥüsni hoş-edânuñ tâbi'leri idi ḥavâlisinde [10b] iderek ve añlaruñ ba'zı ḳadd ü kâmet ü ruḥsâre ve ba'zısı peykân-ı hilâl-ebrû ve nergis-i şehlä-mişâl olan çeşmân-ı 'âlem-firîbe muttaşıl u vâbeste oldılar. Ve bu işe rûḥ âfitâb-ı tâbân gibi müberraḳ ve şem'-i süzân gibi fûrüzân oldı. Bir derecede kim mîknâtis şevḳ-i dîdâr-ı cemâli hep nezzâregân-ı eczâ-yı dil-i derd-mendîni câzib idi.

Ve bu eşnâda 'aşḳla hem-zebân bulunan muḥabbet daḥi müfâraḳatle âteş-i ḥasretde yanmaḳda iken bir gün rûḥuñ şeref-i ḥuzûrından feyz-yâb olmaḳ ḳaşdıyla 'aşḳı vedâ' ve kendüsin bârgâh-ı sultânî bulunan maḳâm-ı a'lâ-yı rûḥa yetirüp böyle celâl ü salṭanatı müşâhede itmekte bir belâ-yı şûr-ı cihân ve şerer-endâz-ı ḥürmen-i cihân olan kâmet-i 'ar'ar-mişâl ve şem'-i pertev-i cemâlini müzeyyen ve zülf-i 'anber-nişâr u misk-i tatarı sîm-endâm beyâz gerdende ve dükân-ı şevḳ-küşâd u ṭabla-i 'atṭariyesiyle 'âlemi maḥv-ı büy-ı sünbül ider idi. Ve dilâver-i ğamze-i fettânesi tîr ü kemân-ı bilâ-dürüst uşşâḳ-ı bî-nevânuñ ḳatline muntazır ve çeşm ü ebrû ḥuzûrında fermânı muntazır ḳıyâmda idi. Ve ḥaṭṭ-ı sebz-i nesrîn-mişâli benefşe vü süsen gibi çeşme-i ḥayât dinilen ḥoḳḳa-i dehânuñ eṭrâfında sebz olarak ṭarâvet ü leṭâfetüñ bir zerre şafası revnaḳ-efzâ-yı cennet-i ḥür idi. Ve defter-i ḥüsniinde ḥaṭṭ-ı elvân-ile muḥarrer bulunan ḥuṭûṭı murâḳḳa'da kimisin ḥüsni kimisin zülf-i 'anber-nişâr taḥrîr [11a] ve noḳta-i sebz u siyâh-ḥâl-ile menḳûṭ ve otuz iki gevher-i manzûmı dendân

ismiyle taştır iderek ve turunc-ı billürîni şâh-ı sîmîne peyvende ve ğabğâb ismiyle müsemnâ itmiş idi. Gâhî cilve vü nâz ba'zî 'işve vü ğamze ile cilve vü reftâra âğâz ider idi.

Mücmelen muhabbet leţâfet-i temâm-ile rûh gördüğünde derhâl girüye 'avdet ve 'aşk-ı cân-feşânî rûhuñ leţâfet-i hüsünden ihbâr ve ol bî-çâreyi vişâl-i hüsne bî-ķarâr eyledi. Pes 'aşk-ı vefâdâr câzibe-i hüsni pâk-sîret ve muhabbetüñ refâķatiyle beden mülkine 'azîmet ve huzûr-ı mevfüru's-sürûr rûh-ı cihân-tâba müşerref hüsni leţâfetle ve rûhî nezâketle müşâhede iderek bir görüşde sermâye-i hayât ve vaţan-ı beķâ-şafâsınuñ terkiyle dil-dâde ve 'aşıkâne rûha medh ü sitâyiş itmege başladı. Müşârun ileyh ise 'aşkuñ şoĥbet-i cihân-girânesinden fevķa'n-nihâye maĥzûz olmaĝla ve kendüsine nedîm u muşâhib ķarâr virdi. Ve 'ayş u 'işret u sürûr [u] neşâţ-ile imrâr-ı vaķt itmekde iken bir gün beyne'l-mükâleme rûh 'aşkuñ hüsne giriftâr olup ve hüsnuñ daĥi ne dürlü nesne olduĝundan bu 'unvân ile istifsâr itdi ki ey pâdişâh-ı cihângîr¹⁰ mesmû'atıma göre hüs nâm bir maĥbûbe-i dil-pesende meftûn olup ve naķd-i hayâlât ü efķaruñı şaţranc-i meveddetle ziyân itmişsiñ. Mezkûr hüsnuñ ne günâ nesne olup ve ne dürlü olduĝundan bir şemme hikâyet eylemeñizi temennâ iderüm didükde 'aşk ise rind-i 'âlem olup idrâk-i bârîkle rûhuñ kendüsünde [11b] sâkin olan hüsnuñ leţâfetinden bî-ķaber olduĝunu fehm itmeĝin rûha ĥiţâben ki hüs didigimiz kimesnenüñ envâr-ı cemâli pertev-endâz-ı 'âlem-i cân ve meş'ale-efrûz-ı şebistân-ı esrâr-ı nihândur. Ve merķûm hüsne daĥi hüs ü vicâhetüñ ziyâdetinden bî-vefâlık vâdisi maķâmudur. Ve aña mülâķî olmaķ ancaķ kendülüĝi terk itmekdür didi. Rûh yine i'ade-i kelâmla 'aşķdan şordı kim bu derecede medh u tavşif eyledigüñ hüsnde böyle vicâhetüñ aşlı olmayup ve bu günâ aşısız ve şıdķa şâyân olmayan kelâmlar benüm 'indümde şâyeste-i istimâ' olmaz. Şihhâte maķrûn bir delîl-i kâfi var ise izhâr eyle didi. Tekrâr 'aşķ aña cevâben bu kelâm bî-esâs olmayup bâ-ķaķ eyledigüm ifâdeme delîl bir 'âlâmet-i emr olur ise izhâr u ibrâz iderüm. Rûh ise ĝâye-i şevķ u ıztırâbından ĥaķîķat-i ĥâlün istifhâmına tâlîb olduĝı cihetle mezkûr 'âlâmetüñ zuhûra getirilmesini mübâlaĝa vü ilĥâĥ gösterdi. Der-'aķab 'aşķ bir âyine-i şüret-nümâ anuñ eline virdi ve rûh kendü hüs ü

¹⁰ Metinde "cihân-gerd" yazılmıştır ancak metnin bağlamı düşünüldüğünde kelimenin "cihân-gîr" olması gerekmektedir.

letâfetinden ğâfil iken âyinede görinen kendü 'aks-i cemâlini kendüsinden başka şanup ve nûrdan mâh-ı enver gibi bir peyker-i hürşîd-eşer müşâhede kıldı kim cemî' me'âyib u 'ilelden müberrâ idi. Ve bu hâli göricek kemend-endâz-ı hüsn bir taraftan ve şu'bede-bâz 'aşk-ı pençe-bâz bir taraftan rûhî silsile-i hayrete dūçâr u giriftâr eylediler. Ve ol bî-çâre mâ-şadağ-ı hâlden habersiz varṭa-i .... u hasretde kalmış iken hayret aña bir derecede el virdi kim 'inân-ı ihtiyârını elden bırakup mest-i lâya 'kıl hayrân [12a] hayrân bir çok vaṭt âyinede kendü 'aks ü cemâline seyr iderek ve efkâr 'âleminde anuñla 'aşk-bâzlık eylerdi. 'Aşk ise fıkrayı aňlayup rûḥa ḥitâben ki ey yâr-i dil-nüvâz ve ey niyâz-mend-i bî-niyâz, âyinede muşavver bulnan şüret-i hürşîd-sîretüñ sirḳatine maḥşûş gürüḥ-ı 'akldan bir ṭâkım bâṭınları sâlûs ve zâhirleri ṭoğrılık ile meşhûr edebisizler vardur, olmaya bu levḫayı kırup veyâḥud senden sirḳat iderler. Maşlaḫat öyle kim bu levḫayı idrâk ḫazînedârına ışmarla ki ḫavf u ḫaṭardan emîn ola didi. Rûḥ levḫadaki taşvîre âşık u meftûn olduğundan 'aşka cevâben bu şürete müşâhede itmegüm zarûrî olup ve daḫi bir daḫıka kendimden ayırması münâfi-yi 'aql ve zihî inşâfsızluḫdur diyü cevâb virdi. Tekrâr 'aşk öyle ise ibtidâ âyinedeki tařvîrüñ 'aynını kalemle yazdırup ve ba'dehu idrâk ḫazînedârına ışmarla didi. Bu kerre 'aşkuñ söylediğî kelâm rûḥa pesend olmağın naḫkâş ḫayâle taşvîr-i mezkûrı yazdırup ve ba'dehu âyine-i muşavveri idrâk me'mûrına emânet virdi ve bir müddet ol taşvîre baḫmağla kâni' u mütekâ'id olup ve ol vechile iskât olunurdu. Ve bir müddetden ōnra ḫayâl-i şüretinden bir şey' istifâde idemeyüp ve taḫşîl-i murâd olmaduğî üzere rişte-i řabr u ârâmı selb olunarak 'aşka didi ki ey 'aşk-ı ḫîle-sâz ve ey maḫrem-i râz, taşvîre baḫmağdan baña bir fâyide olmaz. 'Ayn-ı ařla [12b] ittişâl murâdumdur. 'Aşk aña ḫarřuluk vâdî-i hüsn ü ânı ṭayy eylemek pek řa'b u dūřvâr olup ve eshel vech-ile murâda nâ'il olmaḫ ğayr-i mümkindür diyü nařîḫat eylemesi rûḥa bir ḫat daha 'ilâve-i miḫnet olarak vişâl ü ṭaleb üzere bir mu'âhede-i ḫaviyyenüñ 'akd ü tanzîmiyle ḫadem 'âşıklık řaḫrâsına ḫomağî işrâr iderdi. 'Aşk ise rûḫuñ řıdḫ-ı niyetle olduğîni fehm iderek anı murâdına ḫavuřdurmağî 'ayn-ı maṭlûb şanmağla berâber vâdî-i ma'şûḫlıḫa ḫadem-nihâde olmağla cennet-emşâl billûr gibi raḫřân ve dîbâ-yı ḫamrâdan laṭîf bir maḫalle vardılar kim ol maḫalde hezâr 'âşık-ı sevda-zedeler ḫûn-ı nâ-ḫaḫḫı ḫançer ü niř [u] peykân-ı ğamze vü nâz ile dökülüp ḫâk u ğubârın ve ṭař u toprağına âmîhte vü memzûc olmuş-idi.

Bu leṭāfetle meşhūr-ı ‘ālem olan mūhlik ismi riçl ya‘nī ayağ ta‘bīr edilir idi. Ol diyārı seyrān ve oradan ‘ubūrla diger bir maḥalle vardılar ki ol yerün nermligi ‘ale‘d-devām cive gibi şarşılmağda olup lerze-nāk u bī-ārām idi. Ve ol mekānda kā‘in sīm-i ḥāmdan daḥi bir buğ‘anuñ seyriyle raḥş-ı himmete süvār kūhistān ya‘nī dere vü ṭağa mensüb bulunan yoldan geçer iken ol kūh-ı kemerūñ ḥitāmında mūydan ince cüz’-i lā-yetecezzāya mensüb bir cāddeye teşadūf kıldılar. Vücūdında aşlā eşer olmayup ve añā niyām ya‘nī bel ta‘bīr olunurdu. Ve ol ṭarafda mevc-i ādem-ḥār ve telāṭum-ı bed-hencārla girdāb-ālūd bir deryā gördiler kim añā nāf ya‘nī göbek dinilürdi. Seyāhatle ve şahrā-yı mezkūr ḥavf [u] ḥaṭarla meşhūr [13a] u ma‘rūf bulunduğundan bi’s-sür‘a yola revān sīne dinilen bir maḥall-i bā-şafāya vardılar. Ve ol yerde çend sā‘at ārām uistirāḥāte meşğūl oldılar. Faḫaṭ ol maḥall-i gülistānda aşlā ‘alef ü giyāh-ı sebze vü gülzārīde bir eşer olmayup ḥāk ü ḡubārdan daḥi bir nişān yok idi. Lākin zamān-ı selefde üstād-ı şānāyi‘-i ḡudret bir āyine-i İskenderī ve Süleymān-ı ḥaşmet ol āyineyi ṭarḥ ya‘nī ikinci ta‘mīr itmiş idi. Ve āyine-i mezkūruñ nūr u tecellāsı semā vü ḡabrā ‘ulyā vü süflāyı memlū ve kendü nūrına ‘ālemi ḥayrān itmiş iken oranuñ daḥi seyriyle diger mekāna vardılar. Sākinlerinden sā‘id-i rūz-mend ve şāhid-i dil-pesend mest-i piyāle-i muḥabbet ve dilīr-i pençe-gīr-i ḫavī-dest olan ḫol maḥall ü mekānını bi‘l-istifsār sā‘id ṭarīḫin şormağın seyr ve ‘ubūren diger bir buğ‘aya geldiler. Mezkūr buğ‘ada envā‘-ı aḫsām-ı manzūm meknūn olup rütbe vü rif‘at ü iḫtidārı sīneden daha a‘lā vü bālā idi. Ve ol yerde esbāb-ı leṭāfet müretteb ve ḡabḡab ismiyle mūlakḫab u müsem mā olunmuş idi. Ve birḫaç laḫza seyr ü seyāhatle andan daḥi müsāferet kıldılar. Eṭrāf u şahrāyı seyr iderken eṣnā-yı rāhda ḫāl ü ḫaṭla meshūr olan ḡürūh-ı zengiyān-ı ḫūn-ḫāre dūçār-ı giriftār ve üzerlerine ḫüçüm ve ḫatlı ü ḡāret[e] mübāderet eylediklerinde anlaruñ heybet ü şalābeti rūḫla ‘aşḫı hirāsān u serāsīme itmeğın ḫavflerinden merg-i nāgehāna rāzī olmağla [13b] kendülerin yol üzerinde kā‘in çāh-ı zenaḫdān dinilen bir ḫuyuya atdılar ise şeb-i zūlmānīye mensüb tīre vü tār bir çāh idi kim ol zindān-ı belāda yüz biñ ‘āşıḫ-ı üftādeler maḫbūslar idi. Bir müddet çāh-ı mezbūr ka‘rında tevḫīf ve nāle vü zār iderler idi tā kim cānib-i menāci keşretten çīn çīn girih-be-girih müşk-i ḫitā vü ḫoten gibi miskīn ṭurre-i ‘anber-nişāra mensüb āh dinilen resen ya‘nī bir urḫan bulup ve kendülerin ol resenle çāh-ı miḫnetden ḫalāş eylediler. Ve orada şāf u zūlāl ṭatlı vü feraḫ-efzā bir

çeşme-i bekā ve ma'den-i şafāya müşābih leb didüğümüz diger bir mekāna vardılar. Ve orada cevāhir-i elvān-ı dendāndan 'ibāret ve dehān isminde bir dürc-i ser-beste ya'nī şandūķ buldılar ise ol vādī-yi hevl-nākde hirās-ı cān olduğundan 'ālem-i nisyanā dūcār olmağla zabtını muhtedir olamayup yine ğayb itdiler. Ve andan daħi bir gülistān-ı dil-küşā ve bir çemen-zār-ı bā-şafāya vard[ılar.] Ve ol sebze vü nesrīn ve benefşe vü yāsemīn ile müzeyyen bulunan ruhsār ya'nī yüz maħallinde ve ondan nihāyet hurrem ve esbāb-ı 'ayş u 'işreti berhem olan benāğuş ya'nī çeñe başı dinilen maķām-ı 'ālīyi seyrān ve muħāţara ile hem-rāz u nazargāh-ı hırş u 'ār fitne-i cihān ve belā-yı zamān ahālīsi 'uşşāķa ğamze-i kātıl olan nergis-i şehlä ya'nī çeşm dinilen maħalli güzer ve 'ubüren reh-i tāk-ı sīmīn-i erbāb-ı şafā ve mihrāb-ı ihticāb-ı du'ā ser-defter-i cemāl-i Kābe vü Kavseyñ-i vişāl zīver-i pīrāye-i hüsñ ü cemāl tāk-ı ebrū maħall-i bā-şafāsını [14a] daħi seyrān maħall-i merta'-i ahuvān-ı Hıţā ve maķām-ı nāzenīn-i māh-cebīn pīşānī şahrā-yı dil-küşāsın seyāhatle oradan daħi haţar-nāk-ı şeb-i zūlmānī gibi tīre vü tārīk noķta-i dā'ire-i havās gibi bārīk 'aşık-ı üftādelerūñ sebebi-perīşāniyyeti ya'nī zūlf ü kākül-i 'anberīn-mişālī seyr itmeĝin ol rāh-ı haţar-nākde endīşe-nāk olarak derhāl 'aşķda çāre-cū-yı derd ü melāl olmağla merķūm daħi anı ol vādī-i havf-nākde gülistān-ı şahrā-yı kāmete getürdi. Rūh ise bu kadar mesāfeler tayy idüp vāfir zahmet ü eziyyet çekmiş olduğınun menzil-i maķşūda irişemediĝi cihetle müteĝayyirāne 'aşķa hitāben ki ey 'aşķ-ı hīle-ger ve ey kān-ı endüh ü keder müddet-i keşirdür bī-ser ü sāmān hayrān ü ser-gerdān maķşūdum için bu kadar memālik-i ğurbeti seyr ü seyāhat kıldum zahmet ü meşakķat çekdüm henüz hüsñ-i cihān-sūzuñ cilve-i reftārına ve gerd-i ğubārına vāşıl olamadum benümle ğarāz-kārāne şu hīle-i cihan-firīb nedür didikde 'aşķ-ı hūn-āşām taĝayyürāt-ı nedāmet-āyātun müşāhedesiyile ve rūhuñ daħi ıztırābda olduğını añladuķda rūha cevāben ki ey hāşıl-ı hüsñ ü leţāfetde ĝāfil hep gezüp ve tolaşdığımız yirlerde senun maķşūd u murāduñ olan hüsñ-i hümāyūnuñ tal'at u pertevi āfitāb-ı tābān gibi şu 'le-endāz-ı cihān olmuş. Sen ondan ĝāfil ü bī-ħaber olduğun daħi benüm kabāhatüm olmayup ancak ben kendümi meftūniyyetden muħāfāza iderdüm faķat hüsñ-i 'ālem-nümāya [14b] vāşıl-ı muţlak olmaķ yalnız nazarı şāf idüp ma'sūķ mülkinun ħāk ü türābın dīde-i a'mā-mişāl sürme-i başiret çeküp ve isti'māl olunmaķladur ve buña göre bir şart daha vardur. Şöyle kim ma'sūķ mülkini tayy u seyr itmeyen kimesne 'aşıklık

diyârından güzër ü 'ubûr idemez didi. Rûh yine muṭî' olarak 'aşkla birlikde ma'sûk mülkini ṭayy ve 'aşıklık diyârına müteveccihen iştiyâkı mensûb lâle ve nesrînle müzeyyen gülzâr-ı melâhate ve ondan beyâbân-ı hecre varup ve 'inân-ı ihtiyârların şeydâlık teslîm ba'zı refîk-i hayret ve gâhî nedîm-i hırmân ve âteş-i hasretle cigerlerin sûz u güdâz ve nâle vü zâr-ile demsâz olarak qarâr u ṭâkât ser-hadd ü sınırından 'ubûren vâdî-i ihânetde seyrân iderdiler. Hülâşa 'aşıklık diyârını tekmiil iderek nâ-gâh bir 'azîm ḳal'alı diyâra teşâdüfle ve ol diyârıñ seyrine 'azîmet iderek meger ki rûhuñ vaṭan-ı aṣlîsi imiş rûh ise seyâhat itmekde iken beden diyârını perîşân ve gönül şehrini harâb ve berü ṭarafdan sevda ḥaşmâne âteş-i ḳahrını efrûhte iderek ve leşker-i havâssı münhezim ü perîşân dimâğ u cigergâhı bî't-tamâm âteş-i 'adâvetle iḥrâk eylemişdür ve bir ṭarafda daḥi ḥûn-ı erğuvânî-renk ya'nî ḳan mezîd-i ihtilâlden şuya ḳarışup ve mekân-ı aṣlîsini terk eylemişdür gördi ve keşret-i derd ü endüh [u] miḥnetden şafrânıñ yûzi za'ferânî ve şiddet-i bürudet [ü] meşakḳat ü mezelletden balğamuñ [15a] bâzâr-ı germi serd ve şâlifü'l-beyân ḳavâyim-i bî-ḳivâm ve za'f gâlib ve şîḥhat mağlûb imiş gördi. Rûha bu dâhiye-i hâ'ile ve bu gâ'ile-i 'azîme vahşet-engîz olarak 'aşka ḥitâben ki ey muḥayyel-i nâ-sâzkâr ve ey şeydâ-yı rûzgâr beni ḥânmanumdan dūr ve dîdâr-ı eḥibbâdan mehcür kizb ü dūrûğ-âmîz mevâ'id-i mükerrere ile ḳaşd-ı helâkim itdüñ. Hâlbûki 'ayş [u] sürûrla me'nûs ve pâdşâh-i memâlik-i hayât idüm. Öyle iken ba'zı mülk ma'sûk ve ba'zı diyâr 'aşıklıḳa getirerek ve maḳşûdumu ḥâşıl itmemekden mâ'adâ gün-â-gün zahmetlere dūçâr ve derd-i miḥnet-i ğurbete giriftâr ve ol memâlikde daḥi ketm-i ebrû ve naḳş-ı nâmûs iderek tekrâr nâ-ümîd ü me'yûs vaṭan-ı aṣlîme mürâca'at virdüñ dirken şiddet-i zelzele-i miḥnetden şehir-i dil şarşılmaḳa başladığında Rûh hirâsân olup 'aşka muṭâyebe-âmîz kelâm söylemege ḳalḳışdı. 'Aşḳ ise rûhuñ izṭırâb ve izṭırârını gördükde bu günâ ḥitâb itdi ki ey Rûh-ı dil-pesend, itdigüñ şükûh ü şikâyet bî-câ olup ḥaḳḳâ senüñ âfet-i cânınıñ kendü cemâlin idügi ve benden daḥi bî-câ şükûh idersiñ. Şimdiki sırada idrâk ḥazînedârına işmarladığüñ âyîne-i muşavveri manzûr-ı nazar iderek andan ḥişşe-mend ol didi. Rûh ise mezkûr âyinenüñ iḥzârına işâret buyurdu. Çün âyîne-i şafâ ḥâzır olduğda bir peyker-i naḥîf ve bir şûret-i za'îf müşâhede ḳıldı kim [15b] anıñ seyri sebeb-i ikrâhiyyet idi. Göricek bî-tâbâne 'aşka ki ey yâr-ı demsâz bu benüm muḳaddem gördüğüm şûret degüldür. Vuḳû' ve mâ-şadaḳ-ı ḥâli

cüyâ olduğda 'aşk aña cevâben ki ey rûh bu âyîne-i şafâ ve erbâb-ı başirete şüret-nümâdur. İbtidâ bunda seyr itdigün kâlib-ı nâsûta mensûb şüret idün ki şimdi anı terk itmişün. Şöyle kim evvel âyîneye nazâr iderken kendü hüsn ü vicâhiyyetinden ğâfil olarak bu kadar beyâbân-ı ğurbeti sefil ü ser-gerdân seyâhatle mu'ahharan ser-menzil-i aşla irişdün. Hâlâ 'âşıklıka mazhar ve ma'sûklıka zîver ancak senün hüsn ü cemâlündür. Nitekim ma'rifetle âşinâlık sermâyesi ve 'alâyıkdan vârest[e] olmak bu ma'kâma sebab-i kurb ü şafâdur. Pes rûh muhabbet ve âşinâlık sürmesin başiret çeşmine çekmekle vukû' ve keyfiyyet-i hâlden vâkıf ve âyîne-i tavassu'ıyla kendi cemâl-i mu'kaddes-me'âlini seyr iderek şüret ü ma'niden bî-niyâz ve rûh-ı kadîmi ile dem-sâz halvet-serâ-yı vahdetde münzevî ve terk-i mekâvin-i keşret kıldı. Öyle kim dâ'ire-i 'aql ü havâss ü tabâyi'den bî-vukûf ve hüsn-i ğayr-ı mechülün ve 'âşık u tâlibün efkârını mev'kûf eyledi. Ve çün kendüsin derece-i a'lâya irişdirüp 'âlem-i ceberût ve 'âlem-i lâhûtun 'alâmâtını müşâhede kıldı ise ser-menzil ü mekân-ı aşla vâşıl ve kayd-ı kuyûdâtdan müstahleş olmağla kendüsin kendüye mülhak ve 'âşık ma'sûklığı şol vahdet şüretinden mücmel ü mechül bıraktı. Nitekim 'anâşır-ı erba'a ile mücessem a'zâya [16a] şol vahdet ve ha'kikat zamânında i'tibâr olunmaz.

Ķad temme'l-kitâb bi-'avni'l-Meliki'l-Vehhâb min âsâri e'kallî halkillâh Şadrî-i Vâni fi 4 şehri Recebü'l-Mücerreb 1293.

Sonuç

Bu çalışmada tanıtarak diliçi çevirisini ve çeviriyazı metnini sunduğumuz *Behcetü'l-İrfân* ile birlikte Fuzûlî'nin *Rûh-nâme*'sinin Osmanlı dönemindeki tercümelerinin sayısı üçe çıkmıştır. Hayatı hakkında bilgi sahibi olamadığımız Sadrî-i Vâni tarafından kaleme alınan bu eser, Fuzûlî'nin *Rûh-nâme*'sinin tam bir tercümesi olup Mustafâ El-Bağdâdî ve Mehmed Lebîb Efendi tarafından kaleme alınan diğer iki tercümeyle nispetle daha sade ve anlaşılır bir özellik göstermektedir. En basit örneği olarak Mustafâ El-Bağdâdî tercümesinde "Ve ol nehirlerin esâmîleri telh ve şîrîn ve türş ve şûr", Mehmet Lebîb Efendi tercümesinde ise "telh ve turş ve şîrîn ve şûr çâr cüy-ı revân" şeklinde tercüme edilen ifadenin Sadrî-i Vâni tercümesinde "acı, ekşi, tatlı, tuzlu dört çeşmeler icrâ" şeklinde olmasını gösterebiliriz. Çalışmamızda da belirttiğimiz gibi

bu üç tercümeyle daha sonra yayımlayacağımız müstakil bir çalışmada ayrıntılı olarak mukayese edeceğimiz için şimdilik sadece bu hususa işaret etmekle yetiniyoruz.

Bu tercümenin de ortaya çıkmasıyla, edebiyat tarihini yazarken kesin ve net ifadelerden kaçılması gerektiği hususunun bir kez daha vurgulanması gerektiğini düşünüyoruz. Zira Fuzûlî'nin bu eserinin sadece Mehmed Lebîb Efendi tercümesinin bilinmesi sebebiyle Osmanlıda çok da rağbet görmediği düşünülürken önce Sadık Yazar'ın "Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği" başlıklı doktora (2011) tezinde tespit ettiği Mustafâ El-Bağdâdî tercümesinin şimdi de Sadrî-i Vâî tercümesinin ortaya çıkarılıp yayımlanmasıyla aslında sadece 19. yüzyılda üç tercümesinin yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda bize düşen görev, hükümlerde bulunup genellemeler yapmak değil, edebiyat tarihimizin ve yazma eser kütüphanelerimizin karanlık noktalarını aydınlatmak için daha çok çalışmaktır.

Kaynakça

- AYAN, Hüseyin (2017), *Rind ile Zâhid Sıhhat ile Maraz*, 2. Baskı, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- ÇİÇEKLER, Ahmet Naim ve Mücahit Kaçar (2018), *Ruhun Yolculuğu: Ruhnâme (Sıhhat ü Maraz – Hüsn ü Aşk)*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- ELİAÇIK, Muhittin (2010), "Sıhhat u Maraz'da Ahlât-ı Erba'anın İşlenişi", *Mukaddime*, 1, 125-141.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki (1940), *Sıhhat ü Maraz*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü.
- KAÇAR, Mücahit ve Ahmet Akdağ (2015), *Tasavvuf-nâme*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- KARAGÖZ, Halil (2014), *Mehmed Lebîb Efendi, Dîvân-ı Eşâr-1: İnceleme-metin-sözlük*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- KARAYİĞİT, Hasan (2014), *Cevâhir-i Mültekata: Keşfedilen Cevherler*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- ÖZTÜRK, Tuncay (2012), "Lebîb Mehmed Efendi'nin Tuhfe ve Nuhbe'ye Tazmînâtı (Metin)" *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/1, 197-220.
- YAZAR, Sadık (2011), *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

پد اکتاب بخت
العرفان

رب تمیم با ایسر
المقدّمه

صمدی بعد و سبب بعد بر حکیم علی انظره کیم راجحه و صلاحه ابدانه و اسام الشایع
مار معیبه صیات و صخره رو نظیرا کتاسه نشاط و تقابله و نظیر و صی یف افاق
و انهای با طیبه بی الفاظ و عبا نامه ارکانه اربعه ایه مریوطه و چون شود کتید اعرفی
هیا کل

ربا جن
باغ
تقاریر
چو کل

بیریه بی سیم آسا بر واسطه سلج بر حکمت شهادت و اراد و استقلال و سید
و درود نامیات و حیات و اقیانان ساینه دان مقدس صفائیه کیم علم
کاستار عقلی و حکمه اچینه بر اید و عقل و کمن بو ستانده علمه سر ما در

استقلال
حاکم
کیم منته

و سلام علی محبه و اولاد و ضوده و توابعه ضوانه ان علیهم الصلوة
اما بعد خدیبه کلزار معینه و کلدسته فرخنده حکمت و طبعه انما شکره و سحر الحقیقه
و اهو صبره یعنی جناب رضوان قدس سره تعالی و حضرت زین العابدین علیه السلام حکمه
عشاقه و حکایم طریقه طابا بر علم و تحسینه تعریف و احوال با طیبه بر سیدیه بی
کانه ایه توضیح و توضیح جوهره اولاد بر طبعه تالیف صفایه کاتبه جوهره اولاد